

Studená válka podle amerických badatelů I: historici

Analýza amerického vědeckého pole ukázala, že v jeho rámci působí nejméně dva obory, které mají co říci k problému vzniku studené války – historicky orientované dějiny diplomacie a teoreticky zaměřené mezinárodní vztahy. Naše analýza amerických interpretací bude toto dělení respektovat. Tato kapitola se zaměří na nejvýznamnější interpretace z dějin diplomacie a následující kapitola se bude zabývat teoretickými interpretacemi oboru mezinárodní vztahy.

Období vzniku studené války patří k velkým tématům dějin diplomacie. Bylo interpretováno ve stovkách historických prací a spor o odpověď na otázku, jak je možné, že válečné spojení USA a SSSR během několika málo let přešlo v konflikt, měl v USA povahu sporu o politickou identitu státu.

Vývoj těchto interpretací bývá občas vykládán hegelovskou spirálou teze, anti-teze a syntézy (Stephanson, 1994, s. 26). V padesátých a na počátku šedesátých let se formuluje *teze* v podobě směru, který byl svými kritiky později nazván tradicionalismem. Tradicionalistické pojetí není v zásadním rozporu s oficiálním pojetím americké vlády. Studená válka je chápána především v ideologické rovině střetu totalitárního komunismu SSSR s ideologií demokracie a svobody USA. Rozpad válečné aliance a vznik studené války jsou v tradicionalistickém pojetí jednoznačným důsledkem sovětské expanzivní politiky.

Bouřlivá šedesátá léta postavila této tezi *antitezi* tzv. revizionismu, podle něhož jsou USA expanzivní velmocí, zatímco SSSR z pozice slabšího pouze rea-

guje. Revizionisté se vyznačují značnou pestrostí přístupů, které často věnují spíš pozornost kritice vnitřní politiky USA než rozboru mezinárodní situace.

Rozpory mezi tradicionalismem a revizionismem se od poloviny sedmdesátých let pokoušela smířit postrevizionistická *syntéza*, která se snaží poskytnout nestrannou vědeckou analýzu událostí, jež by byla zbavena jak apologetických prvků tradicionalismu typu „americká vláda jedná vždy správně“, tak útočných prvků revizionismu typu „americká vláda jedná vždy špatně“. Postrevizionisté věří, že na základě odideologizování obou směrů a díky právě tehdy odtajňovaným archivům lze provést syntézu, která se nebude zabývat otázkou viny za studenou válku, nýbrž nestranně vysvětlí, jak se věci udály.

Objevují se však i jiné směry. Korporativisté do značné míry míjejí debatu vedenou mezi výše zmíněnými přístupy, když tvrdí, že sovětsko-americké vztahy nejsou tím hlavním pro pochopení událostí po druhé světové válce (Stephanson, 1994, s. 42). Zaměřují se na vývoj institucionálního uspořádání domácí americké ekonomiky, v němž hrají klíčovou roli právě různá zájmová sdružení – korporace. Americká zahraniční politika je chápána jako snaha reprodukovat domácí ekonomický systém na mezinárodní úrovni. Studená válka potom nemá podobu ani ideologického boje tradicionalistů, ani hospodářské expanze revizionistů, ani mocenského souboje postrevizionistů. V devadesátých letech se objevují interpretace, které můžeme nazvat neotraditionalistické. Kolaps SSSR a globální převaha USA se promítají do kritického „oprášení“ hlavních tradicionalistických argumentů o morální převaze USA ve studené válce.

K ilustraci jednotlivých interpretačních přístupů používáme práce autorů, kteří jsou v americké dějepisné literatuře věnované studené válce zmiňováni nejčastěji. Z tradicionalistických interpretací jsme vybrali práce Graebnera a Schlesingera, z revizionistických Williamse, Yergina a Kolkových, z postrevizionistů raného Gaddise, Mastného, Lefflera a Lundestada, za korporativisty Hogana a za neotraditionalisty pozdního Gaddise.

Interpretace podáváme v duchu jejich autorů, a nikoli se snahou porovnávat je s nějakou domněle správnou interpretací. Hlas autora interpretace je rozhodující i v těch případech, kdy cituje a interpretuje historické texty (např. projevy státníků, oficiální dokumenty), neboť z hlediska cílů této práce není důležitý skutečný obsah těchto textů, nýbrž způsob, jakým s nimi autor pracuje.

Každá interpretace je uvedena stručným rozbohem metaforických pojmů, o něž se opírá. Zajímají nás metaforické pojmy, z nichž vyplývá autorův pohled na tři cílové oblasti, tedy SSSR, USA a jejich vzájemný vztah. Ty se vyskytují ve

všech interpretacích, přičemž interpretace se liší v tom, s jakými zdrojovými oblastmi tyto cílové oblasti spojují. Identifikace tří zdrojových oblastí je hlavním obsahem metaforického rozboru interpretace.

Oba hlavní aktéři jsou často metaforizováni jako osoby či skupiny osob, jimž jsou připisovány různé vlastnosti. Jak vyplývá z definice metaforického pojmu (viz kapitola Metafory a sociální pole), nejedná se nutně o slovní spojení, které se vyskytuje v textu interpretace, nýbrž o obecný model zachycující logiku metaforických spojení použitých v interpretaci.

Tradicionalismus – Norman A. Graebner

Graebner (1962) ve své tradicionalistické interpretaci líčí SSSR jako NEÚSTUPNÉHO A PODEZŘÍVAVÉHO AGRESORA, který se snaží neustále posouvat hranice svého vlivu bez ohledu na zájmy a potřeby obyvatel a který Američanům bezdůvodně připisuje ty nehorší úmysly. USA jsou chápány jako ZÁSADOVÝ, LEČ NAIVNÍ IDEALISTA, který trvá na respektu k demokracii a lidským právům, ale ne vždy si uvědomuje, co ho jeho zásady budou stát a nač stačí. Jejich vztah je potom definován z amerického pohledu jako ZADRŽOVÁNÍ KOMUNISMU ve jménu demokratických norem.

Americká poválečná diplomacie je poznamenána tragickým nesouladem mezi vznešenými abstraktními principy, které jsou jejím cílem, a nedostatečnými prostředky vynakládanými na jejich uskutečnění. Porážka mocností Osy v roce 1945 dávala Američanům naději, že dosažení těchto cílů, tj. prosazení lidských práv, demokracie i práva národů na sebeurčení, je na dosah ruky. Sovětský svaz je přijal svým podpisem Atlantické charty a jaltská konference stvrdila spojení Velké trojky. Poválečné nadšení americké veřejnosti a řady jejích politických představitelů se však neopíralo o pevné základy.

Již během války bylo zřejmé, že zájmy spojenců se shodovaly pouze do porážení nepřitele. USA a Velká Británie vstupovaly do války jako nasycené mocnosti usilující pouze o mír a stabilitu. Charakter SSSR a jeho ambice byly odlišné. Rusko po staletí považovalo za klíčově důležitou kontrolu nad východní Evropou. Stalin již během války požadoval na západních spojencích zelenou k územní expanzi v Polsku a Rumunsku. Americký ministr zahraničí Hull odmítl z principiálních důvodů podobná jednání, dokud nebude vyhráno.

Kritici však upozorňovali, že pokud Amerika bude odkládat řešení konkrétních otázek, vývoj událostí ji předběhne a otevře propast mezi deklarovanými principy a skutečností.

Sovětské úsilí o nové uspořádání evropské bezpečnosti se záhy projevilo v jednáních o Německu. Zatímco západní spojenci by se spokojili s uspořádáním Německa na základě práva na sebeurčení a jejich národní zájmy nebyly v rozporu s deklarovanými principy, SSSR, který zažil německou invazi na vlastní kůži, se potřeboval teritoriálně zajistit. Stalin se nijak netajil tím, že na své západní hranici nestrpí protisovětské vlády, což západní spojenci přijímali. Zároveň však i přes toto omezení věřili v právo na sebeurčení tamních národů. Již v posledních měsících války však nemohlo být řeči o tom, že by toto právo mohli nějakým způsobem zajistit. Evropská mocenská rovnováha byla rozmetána dvěma světovými válkami, sovětská vojska kontrolovala východní Evropu a nebylo síly, která by přinutila Moskvu stáhnout se do předválečných hranic.

Nejpozději od jaltské konference bylo zřejmé, že Sovětský svaz nehodlá brát vážně závazky Atlantické charty. Tlak na rumunskou vládu a snaha o vytvoření polské vlády z komunistického Lublinského výboru svědčily o sovětském úsilí o vytvoření sféry vlivu ve východní Evropě. Když se americký velvyslanec Harriman pokoušel intervenovat na obhajobu těchto principů, narážel u pragmaticky založeného Stalina na neporozumění, neboť sovětský vůdce chápal tyto otázky čistě mocensky a principiální argumentaci považoval za zástěrku mocenských cílů.

Západní mocnosti musely v roce 1945 hledat novou politiku vůči SSSR. Jejich obraz přátelského a spolupracujícího Ruska respektujícího západní normy, který si vytvořily během války, ztratil svou platnost a „v roce 1945 západní mocnosti čelily novému Rusku, mnohem ambicióznějšímu, agresivnějšímu a většímu, rozhodnutému jít vlastní cestou ve světové politice“ (Graebner, 1962, s. 21). Nový prezident Truman se rozhodl pro pevnější postoj vůči Moskvě. V květnu byla náhle ukončena hospodářská pomoc v rámci programu půjčky a pronájmu, přičemž ekonomický tlak o pár měsíců později doplnila síla atomových bomb.

Na postupimské konferenci se již rýsovalo budoucí bipolární uspořádání. Sověti se snažili zajistit si svoji východoevropskou sféru vlivu, což naráželo na výhrady Američanů hájících principy demokracie a odmítajících uznat tamní Moskvou dosazené vlády. V otázce Německa sice bylo jistého kompromisu dosaženo, ale řada zásadních otázek byla pro naprostou rozdílnost názorů odložena. První schůzka Rady ministrů zahraničí v Londýně, kde se Molotov

svým rigidním postojem postaral o to, že při každé otázce se ocitl sám proti ministrům USA, VB, Francie a Číny, však naznačovala, že vůle ke kompromisu na sovětské straně ubývá. Byrnes ve snaze o průlom podnikl v prosinci cestu do Moskvy, kde se setkal přímo se Stalinem. Výsledkem bylo americké uznání režimů v Rumunsku a Bulharsku výměnou za Stalinův slib svobodných voleb a uspořádání mírové konference.

Tvůrci americké zahraniční politiky však tuto dohodu vnímali negativně. Truman se zlobil, že jeho ministr „v Moskvě ztratil nervy“ (tamtéž, s. 27). Hlavní odpor se však nesl z Kongresu dominovaného republikány, kteří se cítili být strážci principů Atlantické charty. Již od podzimu zde narůstaly protisovětské nálady. Republikáni vyčítali administrativě, že vedla USA do války na záchranu zemí jako Polsko, které po válce nechala na pospas Rusům. Tvrdost vůči Rusku jim umožňovala oslovit tradičně demokratické voliče s východoevropskými a katolickými kořeny, které takto mohli přetáhnout na svoji stranu. Na druhou stranu tito spíše izolacionisticky orientovaní republikáni nebyli ochotni podpořit své principy jakýmkoli reálnými prostředky. Na Churchillův fultonský projev reagovali spíše negativně s tím, že britský státník se pokouší zaangažovat americký národ pro cíle britského impéria.

Od Byrnesovy moskevské návštěvy došlo ke změně klimatu ve Washingtonu, které vyústí v přitvrzení politiky vůči SSSR. V prvních měsících roku 1946 se obnovila nadstranická zahraniční politika a na mírovou konferenci do Paříže odjel Byrnes v doprovodu republikánského předáka Vandenberg. Oba zde čelili Molotovově neústupnosti, která byla částečně překonána, až když Byrnes pohrozil, že západní státy uzavřou smlouvu s Itálií mezi sebou i bez SSSR.

Americké přitvrzení sice uspokojilo domácí nátlakové skupiny, ale odehrálo se výlučně v rétorické rovině a „přesvědčilo příliš mnoho Američanů o tom, že slova mají nějakou zvláštní moc, a vytvořilo iluzi, že americké možnosti při jednáních se Sovětským svazem jsou mnohem širší, než nasvědčuje přítomnost Rudé armády na všech sporných územích“ (tamtéž, s. 33). Před tímto vývojem varoval ministr obchodu Wallace, který se obával, zda za nadstranickost zahraniční politiky nebyla zaplacená příliš velká cena „izolacionismu převlečenému za houževnatý realismus“ (tamtéž). Rétorická morální ofenziva USA nebyla podložena realistickou politikou.

V Moskvě narážela na nepochopení, když za ní Sověti hledali hlubší reálnopolitické strategie, které tam ovšem nebyly. Rostoucí napětí mezi Východem a Západem doprovází v roce 1946 také další krystalizování bipolární struktury,

což na Západě znamená, že „USA se postupně ujímají vedení a menší země si současně uvědomují, že politika neutrality mezi giganty již není udržitelná“ (tamtéž, s. 35).

Až do roku 1947 převažoval v USA názor, že sovětské ambice se omezují na východní Evropu a Američané věřili, že svojí morální ofenzivou nakonec donutí Sověty k ústupkům i v této oblasti, a proto mohli nerušeně odzbrojovat. Počátkem tohoto roku si Washington dělá jasno v otázce sovětských úmyslů, přičemž se opírá o Kennanův telegram z února předešlého roku, z něhož vyplývalo, že SSSR na základě své historické zkušenosti nemůže přijmout soužití s USA a usiluje o „rozvrácení západní společnosti“ (tamtéž, s. 38). Vleký boj o moc a prestiž mezi SSSR a USA byl podle něho nevyhnutelný. Politici představitelé Západu se v této době začínají obávat komunistické infiltrace, a dokonce přímého sovětského útoku. Zatímco Západ po válce ukvapeně demobilizoval, Sověti stále měli šest milionů vojáků a západní Evropa procházela hlubokou hospodářskou krizí.

Bezprostřednímu nebezpečí byly vystaveny Řecko a Turecko. V Řecku čelila konzervativní vláda podporována Brity komunistickému povstání. V únoru 1947 Britové informovali Američany, že nejsou nadále schopni podporovat vládu v Athénách. Pokud měla být země zachráněna ze sovětského vlivu, USA musely jednat. Vzhledem k vážnosti situace předstoupil v březnu sám prezident před Kongres s žádostí o ekonomickou pomoc Řecku a Turecku. Truman žádal, aby pomoc USA byla i do budoucna k dispozici všem zemím, které jsou ohrožovány komunismem. Kongres tuto novou doktrínu nadšeně schválil. I přes svou popularitu ve veřejném mínění však přinášela globální závazky převyšující možnosti USA.

Hlavním nástrojem politiky zadržování sovětské expanze v Evropě se měl stát projekt na obnovu zničeného hospodářství evropských států. V červnu 1947 pronesl ministr zahraničí Marshall projev, v němž nabídl všem evropským zemím bez ohledu na ideologické rozdíly tuto pomoc podle jejich vlastních potřeb. Když se krátce nato Evropané v Paříži scházejí, aby mezi sebou prodiskutovali detaily této spolupráce, přijíždí i početná sovětská delegace. Záhy však Moskva svoji delegaci stahuje a plán ostře odsoudí jako nástroj amerického imperialismu a její satelity ve východní Evropě pod tlakem učiní totéž. Paradoxně se plán, který měl překonat rozdělení Evropy, jeví v důsledku sovětské neústupnosti jako plán na vytvoření mocenských center v politice zadržování.

Dvě události v roce 1948 jasně potvrdily expanzivní charakter sovětské politiky. Únorový puč v Československu Američanům připomněl hitlerovskou expanzi, na jejímž počátku rovněž stála ztráta československé samostatnosti, a potvrzoval, že se SSSR se nelze dohodnout. Blokáda Berlína v létě téhož roku byla odpovědí na západní politiku německé obnovy, která byla v rozporu se sovětským úsilím udržet Německo rozdělené do čtyř okupačních zón a bez vlivu na evropskou politiku. Letecký most do blokovaného Berlína však Západu umožnil udržet si svoje pozice bez použití síly a Sověti nakonec blokádu zrušili. Tyto agresivní kroky SSSR jen prohloubily nejistotu a strach Západoevropanů.

Tradicionalismus – Arthur Schlesinger, Jr.

Schlesingerova (1967) rovněž tradicionalistická interpretace se v základním rozvrhu příliš neliší od Graebnerovy. SSSR připadá role AGRESIVNÍHO ŠÍLENCE zosobňovaného Stalinem, v jehož rukách se soustředí všechna důležitá rozhodnutí. USA se jeví jako dvě osoby, z nichž každá představuje určitou skupinu ovlivňující americké rozhodování. Na jedné straně nalézáme ZÁSADOVÉHO IDEALISTU, jehož idealismus má i praktické důvody a který se nakonec prosadí. Na druhé straně jde o PRAGMATIKA ochotného ke kompromisu bez ohledu na hlubší principy. Vzájemný vztah však chápe jako TRAGÉDII způsobenou Sověty.

Kořeny vzniku studené války je třeba hledat v kritickém údobí od Hitlerova útoku na SSSR 22. června 1941 do sovětského odmítnutí Marshallova plánu 2. července 1947 (Schlesinger, 1967, s. 25). Z metodologického hlediska je důležité upozornit na rozdíly ve vnímání státníků na obou stranách a na to, že státníci sami byli často ve vleku událostí, a tedy odsouzeni k neustálé improvizaci, proto je nemožné usuzovat z jejich výroků na nějaké koherentní strategie. Tyto výroky navíc měly většinou politický cíl ovlivnit ty, jimž byly určeny, a o skutečných záměrech jejich autorů nemusí příliš vypovídat.

Základním problémem byly rozdílné představy o principech poválečného uspořádání světa. Na jedné straně stála americká představa opírající se o univerzalismus, kde bezpečnost měla být zajištěna světovou organizací. Na druhé straně zde byly sovětské plány na vytvoření zájmových sfér, kde by bezpečnost byla zajišťována mechanismem mocenské rovnováhy. Američané tak navazo-

vali na wilsonovskou tradici kolektivní bezpečnosti v rámci univerzální organizace. Nejdůležitějším exponentem této politiky byl Rooseveltův ministr zahraničí Cordell Hull. Sám Roosevelt uvažoval převážně v tomto směru, ale v jeho složitém uvažování „se wilsonismus potýkal s koncepcí životních strategických zájmů, čemuž se přiučil u Mahana“ (tamtéž, s. 27). Univerzalistické chápání bylo blízké jak ostatním vlivným členům administrativy, tak některým vlivným republikánům. Určitou výjimkou byli ministr obrany Stimson, diplomat Kennan a ministr obchodu Wallace, kteří radili uznat sovětskou sféru vlivu ve východní Evropě, poněvadž ji chápali jako legitimní bezpečnostní požadavek analogický Monroeově doktríně. Argumenty univerzalistů však převážily.

Sovětům šlo především o zajištění vlastních hranic a vytvoření nárazníkového pásma proti další invazi. Vzhledem k ruské historii se jednalo o pochopitelný požadavek. Stalin pouze pokračoval v tradiční ruské politice a v zájmu zajištění sféry vlivu byl ochoten univerzalisticky zaměřenému Rooseveltovi podepsat leccjakou politickou deklaraci. Chování spojenců v Itálii, kde se po osvobození nepočítalo se sovětskou účastí na okupační správě, ho navíc utvrdilo v přesvědčení o všeobecné přijatelnosti sfér vlivu. Churchillova návštěva v Moskvě na podzim 1944, při níž byl rozdělen vliv na Balkáně, byla dalším potvrzením. Na rozdíl od politických deklarací typu Atlantické charty se Stalin cítil těmito dohodami o sférách vlivu vázán. Lze říci, že pokud by Stalin dostal volnou ruku ve východní Evropě, „byl připraven dát Britům a Američanům rovněž volnou ruku v jejich zónách životních zájmů ... jeho původní cíle nebyly pravděpodobně zaměřeny na dobytí světa, nýbrž na bezpečnost Ruska“ (tamtéž, s. 36).

Americké odmítání sfér vlivu se však nezakládalo pouze na jakési vágní tradici. Američtí univerzalisté byli pragmatici, kteří měli několik vážných důvodů pro odmítání politiky mocenské rovnováhy a sfér vlivu. Mocenskou rovnováhu považovali za nestabilní systém vedoucí k válce a sféry vlivu za neslučitelné s kolektivní bezpečností. Obávali se, že rozdělení světa do zájmových sfér by posílilo americký izolacionismus a rozdělilo svět na autarkní bloky. Zájmové sféry by navíc byly zradou principů, s nimiž USA vstupovaly do války. Sovětskou sféru ve východní Evropě by nepřijalo americké veřejné mínění. Obávali se také, že pokud Sověti ovládnou východní Evropu, jejich dalším krokem bude pokus ovládnout západní Evropu.

Sověti naopak chápali americké požadavky na sebeurčení východoevropských národů jako útok na svoji západní hranici. To se týkalo především Polska, kde by svobodné volby přinesly zcela jistě protisovětskou vládu. Vyhrál snad SSSR

dlouhou a krvavou válku jenom, proto aby byl hned po ní znovu ohrožen nepřátelskými státy? Sověti se navíc ve východní Evropě nechovali o nic hůře než doma a nechápali rozhořčení Západu nad svojí krutostí. Na Jaltě, když Německo zatím nebylo poraženo, byl Stalin ještě ochoten podpořit Rooseveltovy univerzalistické plány, Churchilla však ujišťoval, že Deklarace o osvobozené Evropě nijak neznehodnocuje jejich dohodnutá procenta na Balkáně. V následujících týdnech, kdy se nacistický kolos začíná hroutit, se stává Stalinovým hlavním úkolem zajištění bezpečnostní zóny. Univerzalistické projekty jsou odsunuty na druhou kolej, o čemž svědčí např. Stalinova neochota vyslat Molotova na zakládající konferenci OSN v San Francisku. Stalin se rovněž snaží blokovat americký univerzalizmus prostřednictvím mezinárodního komunistického hnutí tlakem na americkou komunistickou stranu. Sovětská podezření vůči záměrům USA se dále prohloubila v neshodách o hospodářských otázkách v první polovině roku 1945. Jednalo se o odmítnutí sovětské žádosti o vysoký americký úvěr, náhlé ukončení smlouvy o půjčce a pronájmu a problém německých reparací. Neshody byly výsledkem americké neobratnosti i sovětské neústupnosti.

Sovětské akce ve východní Evropě v roce 1945 si obě strany vykládaly po svém. Tato rozdílnost interpretací zasáhla všechny významnější otázky konce války, ať už se jednalo o budoucnost Německa, či svržení atomové bomby na Hirošimu. Nicméně podobné neshody jsou v mezinárodní politice běžné a nemohou samy o sobě vysvětlit vznik studené války. K jeho vysvětlení je třeba vzít v úvahu, že SSSR nebyl tradičním národním státem (tamtéž, s. 46). Vymykal se nesmiřitelností leninské ideologie, totalitním charakterem společnosti a Stalinovým stihomamem (tamtéž, s. 49).

Ideologie vycházela z nesmiřitelnosti kapitalismu a socialismu, pro socialistickou společnost byl kapitalistický stát hrozbou již svou samotnou existencí. USA, nejvýznamnější kapitalistická mocnost, tedy byly hlavním nepřítelem SSSR bez ohledu na jejich konkrétní kroky. Přes určitý ideologický vývoj (zesílení nacionalistické struny během války) SSSR zůstával totalitní společností, která bránila jakémukoli nezávislému přísunu informací zvenčí. Tento totalitní systém byl plně v rukách Stalina, „muže v zajetí hlubokých a morbidních posedlostí“ (tamtéž). Jeho prohlubující se stihomam vedl ke strašným čistkám ve vlastních řadách v třicátých letech a podle Chruščovova svědectví toto „šílenství ... vypuklo s novou intenzitou po válce“. Sovětský vůdce, který nevěřil ani svým nejbližším spolupracovníkům, těžko mohl získat důvěru ve své americké

protějšky. Vidět Stalina jako realistického státníka je stejná chyba jako považovat „Hitlera za dalšího Stresemanna nebo Bismarcka“ (tamtéž, s. 49).

Sověti byli na rozdíl od mnoha Američanů přesvědčeni o nemožnosti dlouhodobého mírového soužití obou států. Zatímco Stalin upevňoval svoji pozici ve východní Evropě, zoufalá situace Evropy západní nabízela další příležitosti expanze. Ministři zahraničí Byrnes i Marshall marně hledali možnosti dohody s Moskvou. Když Molotov opustil pařížskou konferenci k Marshallovu plánu, bylo zřejmé, že dohoda není možná.

Studená válka byla tragédií nikoli však nevyhnutelnou (tamtéž, s. 52). Nemuselo k ní dojít, pokud by „Sovětský svaz nebyl posedlý přesvědčením o neomylnosti komunistického slova a o nevyhnutelnosti komunistického světa“. Tomu nemohla zabránit „ani ta nejrozumnější americká politika“.

Revizionismus – William Appleman Williams

Williams (1962) jako zakladatel a čelný představitel revizionismu přichází s metaforickou konstrukcí, která se podstatně odlišuje od tradicionalistických interpretací. SSSR jsou v jeho očích v polovině čtyřicátých let především VYČERPANÉ OSOBY, které se snaží vzpamatovat z těžkých válečných ztrát a které se přou o to, jak přistupovat k USA – PRAGMATICI věří na spolupráci s USA při obnově země, podle SKEPTIKŮ se SSSR musí postarat sám o sebe a REVOLUCIONÁŘI se chystají na světové tažení komunismu. USA se v historické kontinuitě jeví jako TRAGICKÝ HRDINA, jenž upřímně věří svým proklamovaným zásadám, ale neuvědomuje si, že tyto zásady popírá svojí neustálou expanzí, jakkoli si ji odůvodňuje morálně i ekonomicky. Studená válka má charakter sovětského ZADRŽOVÁNÍ AMERIKANIZACE.

Amerika se při sebereflexi své role ve světě opírá o tři mylné představy (Williams, 1962/1973, s. 27): USA jsou tradičně izolacionistické, USA jsou protimperialistické a konečně díky své morální, hospodářské a intelektuální převaze USA mohou vybudovat lepší svět, aniž by samy vytvářely impérium.

Amerika byla přitom od samého počátku expanzionistickou mocností. Neustále posunovala svoji západní hranici dále k pobřeží Pacifiku a již vyhlášením Monroeovy doktríny „odvážně vyhlásila svůj nárok na nadvládu na celé západní polokouli“ (tamtéž, s. 28). Koncem 19. století vysvětluje svoji expanzi heslem

„otevřených dveří“. Tato politika má umožnit globální šíření americké hospodářské moci bez nedostatků tradičního kolonialismu. Směřuje k vytvoření „neformálního impéria“, tj. získání hospodářské kontroly bez formálních anexí, protektorátů a obtíží s nimi spojenými. Předpokládá, že tohoto cíle lze dosáhnout bez válek působením hospodářské převahy USA, která povede k amerikanizaci slabších zemí (tamtéž, s. 61).

Politika byla myšlena v dobrém, Američané chtěli šířit svůj systém, poněvadž byli přesvědčeni, že je optimální a že z něho budou profitovat jak země, kam byl exportován, tak Amerika sama. Amerika tím ovšem odepírala těmto společnostem právo na vývoj podle jejich vlastních představ. Prudké otevírání polo-feudálních společností navíc přinášelo radikální a nepředvídatelné strukturální změny s často nežádoucími důsledky (tamtéž, s. 73). Když Američané tyto negativní tendence rozpoznali, pokoušeli se je zastavit, čímž porušovali princip sebeurčení, který byl zakotven v jejich světonázoru. To naopak posilovalo protiamerické síly v daných společnostech. V tom spočívá opakovaná tragédie americké zahraniční politiky.

Expanze měla i svoji ideologicko-teologickou podobu – šíření protestantismu, svobody a civilizace. Od devadesátých let 19. století usilovaly protestantské církve u vlády o podporu misionářské činnosti v zahraničí, podobně jako na ni naléhaly monopoly dobývající zahraniční trhy. Jejich výmluvným obhájcem byl kalvinisticky založený prezident Wilson. Wilson byl přesvědčen, že je „osudem Ameriky být nejspravedlivějším, nejpokrokovějším, nejčestnějším a nejosvědčenějším národem na světě“ (tamtéž, s. 75). Takto vybavená Amerika měla povinnost zachránit svět pro demokracii, přičemž mohla sáhnout i ke zbrani, jako to učinila v první světové válce.

Po vítězství v první světové válce se v Americe otevřela debata o budoucím uspořádání mezinárodních vztahů a o americké úloze. Nejednalo se však rozhodně o debatu mezi izolacionisty a internacionalisty, všichni se shodovali na nezbytnosti hospodářské expanze prostřednictvím politiky otevřených dveří. Neshody se týkaly pouze taktiky. Wilson usiloval o vytvoření mezinárodních politických struktur, které by „Americe dodaly intelektuální, morální, ekonomickou a vojenskou moc k zajištění liberálního zřízení pro celý svět“ (tamtéž, s. 128). Jeho koncepce se opírala o zajištění teritoriální integrity a nezávislosti existujících států a o obranu před revolucí. Wilsonovi odpůrci považovali za neplodné zmrazit poválečný status quo a budovat celý systém na základě jeho neměnnosti. Úlohu politiky viděli v podpoře hospodářské expanze a stabilního

systému mezinárodních hospodářských vztahů, ale jinak jí nepřisuzovali větší tvůrčí úlohu (tamtéž, s. 126). Odmítnutí Společnosti národů americkým Senátem nebylo vítězstvím izolacionismu, nýbrž newilsonovského internacionalismu.

Velká hospodářská krize a nezvratný úspěch revoluce v Rusku vedly k určitému přehodnocení této taktiky, které zahajuje prezident F. D. Roosevelt. Novým prvkem bylo uznání SSSR. Šlo o důsledek tlaku hospodářských lobby motivovaných možností nových obchodních vztahů, ale Roosevelt chtěl také skončit hru na schovávanou a zapojit SSSR do diskusí o světovém míru. Nešel ovšem tak daleko, jak by si přála Moskva, a její nabídku na smlouvu o neútočení odmítl. Roosevelt totiž zprvu neměl zájem na konfrontaci s budoucími mocnostmi Osy. Podnikatelé však se stále větším znepokojením sledovali fašistickou expanzi, a jestliže ke konci roku 1939 chtěli, aby administrativa čelila japonské expanzi v Asii a zároveň nevstupovala do války, o několik měsíců později (po pádu Francie) už převažoval názor, že skutečným ohrožením je izolace USA fašistickými mocnostmi. Amerika mobilizovala a hospodářsky podporovala Velkou Británii. Po útoku na Pearl Harbor sama vstoupila do války.

Napadení SSSR Hitlerem a následné spojení USA a Velké Británie se SSSR vedlo Roosevelta k plánům na budoucí světové uspořádání. Americká hegemonie a globální politika otevřených dveří měly být zajištěny mezinárodní organizací. Stalinova žádost v zimě 1941–1942 o dohodu na hranicích ve východní Evropě byla proti duchu této politiky a narazila na odmítnutí. Navíc Američané se nechtěli na ničem dohodnout, dokud nebudou v pozici silnějšího, což znamenalo až po skončení války. Druhým sporným bodem bylo otálení kolem otevření druhé fronty.

Po vítězství u Stalingradu, kdy se porážka Hitlera stala už jen otázkou času, se v diskusích o obnově země vytvořily v sovětském vedení tři proudy. Pragmatici, k nimž patřil např. prominentní ekonom Varga, vycházeli z toho, že při obnově bude možno se opřít o pomoc USA a že s koncem kapitalismu nelze v nejbližší době počítat, protože socialismus musí přesvědčit svět o svých výhodách zvyšováním životní úrovně svých občanů. Skeptici, k nimž patřil např. Vjačeslav Molotov, počítali se silou kapitalismu, ale pochybovali o americké solidaritě, vycházeli z toho, že SSSR bude odkázán sám na sebe, a proto se musí postarat o bezpečnostní pás ve východní Evropě a v Asii. Nejradikálnější byli revolucionáři, jako např. Andrej Ždanov, kteří veškerou spolupráci s kapitalisty odmítali, zasazovali se za rychlou obnovu země a export revoluce. Toto vnitřní členění je důležité zejména proto, že síla jednotlivých proudů přímo závisela na

krocích americké politiky. Z tohoto hlediska bylo klíčové již zmíněné americké odmítnutí dohody o východní Evropě, které s postupem Rudé armády na západ posilovalo revoluční proudy v sovětském vedení.

Válečné sblížení s USA a plány některých amerických finančníků vzbudily u sovětského vedení dojem, že se Moskva bude moci při poválečné obnově opřít o hospodářskou pomoc USA. Roosevelt se však při jednání se Stalinem v Teheránu i později obezřetně vyhýbal jakýmkoli závazkům. Prezident patřil spíše k těm, kteří se chystali v duchu politiky otevřených dveří využít hospodářské pomoci jako páky k politickým ústupkům.

Stalin byl ke konci války připraven vyjednávat se západními spojenci o poválečném uspořádání. Šlo mu především o americké úvěry na obnovu země, a proto se snažil o dohodu. Zdrženlivě se stavěl k akcím řeckých komunistů, jugoslávské a čínské komunisty nabádal ke spolupráci v koaličních vládách, zřekl se sféry vlivu v severní Persii. Amerika, přesvědčená o svém poslání reformovat svět cítila, že oslabené Rusko nebude na překážku plánům celosvětové politiky otevřených dveří. K americké půjčce na obnovu nedošlo, Roosevelt se soustředil na jiné otázky a jeho nástupci ji pojímali jako politickou zbraň.

Američané si neuvědomovali, že Sověti se po válce chtějí soustředit především na vnitřní obnovu, a nikoli na šíření revoluce (tamtéž, s. 259). Stalin přesto nebyl připraven přijmout bez výhrad všechny návrhy Washingtonu, ani nebyl připraven vzdát se vlivu ve východní Evropě. Měl však zájem o dohodu s USA a rozhodně neplánoval se skončením války obsadit východní Evropu a začít studenou válku (tamtéž, s. 260), ta se rozjížděla postupně. Nikdy se nedomníval, že by válka s USA byla nevyhnutelnou, ale od roku 1946 byl čím dál tím skeptičtější ohledně dohody s americkým vedením. Pragmatici ztratili své pozice v sovětském vedení až koncem léta 1947. Definitivní ovládnutí východní Evropy přišlo ještě později.

Prezident Truman však vsadil všechno na politiku otevřených dveří, přičemž sovětský komunismus vnímal podobně jako německý nacismus. Američtí představitelé zakládali své jednání na třech premisách, které vytvořily pojetí světa vytvářející studenou válku. Za prvé šlo o přesvědčení, že Sovětský svaz je sice zlý, ale slabý. Za druhé chápali Ameriku jako nástroj dobra v souboji se sovětským zlem. Konečně hrála důležitou roli rovněž obava, že pokud nebude zajištěna zahraniční expanze amerického hospodářství, vrátí se velká krize, neboť budou chybět trhy pro vyrobené nadbytky. Dobývání trhů nemělo být

přenecháno pouze korporacím, stalo se státním zájmem a předmětem veřejných investic.

Přesto i Truman hodnotil náhlé ukončení smlouvy o půjčce a pronájmu v květnu 1945 jako „svoji největší chybu“ (tamtéž). Sověti byli náhlým zastavením rozhořčení, chápali ho tak, že po porážce Německa už USA SSSR nepotřebují. Skeptické křídlo v sovětském vedení reprezentované Molotovem posílilo (tamtéž, s. 276).

Na postupimskou konferenci jel Truman s přesvědčením o nutnosti prosadit americkou politiku otevřených dveří ve východní Evropě a na Dálném východě. Ve východní Evropě byla překážkou dohoda mezi Stalinem a Churchilllem z října 1944 o rozdělení vlivu. Ke snaze podkopat tuto dohodu se připojil i sám Churchill, přestože věděl, že Stalin dohodu dodržuje. Americkým cílem bylo „umožnit americkým občanům v oněch zemích svobodu pohybu, aby se zde mohli nerušeně věnovat svým obchodům“ (tamtéž, s. 277).

Stalinovou prioritou bylo zajištění sovětských hranic, zamezení opakovanému útoku Německa a získání prostředků na obnovu země. Poněvadž již věděl, že od Američanů tyto prostředky očekávat nemůže, snažil se je získat z německých reparací. Američané se však jednáním o reparacích vyhýbali, nepovažovali je za bezprostřední problém a navíc se obávali, že reparace budou placeny z americké pomoci Německu tak, jako tomu bylo po první světové válce. Zpráva o úspěšném vyzkoušení atomové bomby přispěla k utvrzení jejich postoje, zároveň je však paradoxně připravila o možnost umírněné a pružné politiky (tamtéž, s. 281); proč vyjednávat, když máme bombu?

Aby Washington zabránil tomu, že reparace poražených států budou placeny z peněz amerických daňových poplatníků, navrhl ministr zahraničí Byrnes, aby každá mocnost uspokojovala své reparační nároky ze své okupační zóny. Sověti váhali. Na jedné straně jim podobný návrh dával volnou ruku v jejich okupační zóně a naznačoval podobné řešení i ve zbytku východní Evropy. Na druhé straně by se tím vzdávali kontroly nad Porúřím. Nakonec Byrnesův návrh přijali a Stalin se u Trumana ujistil, zda linii mezi okupačními zónami, která byla částí delší demarkační linie od Baltu k Jadránu, lze vykládat tak, že vše, co leží na západ od ní, patří Spojencům a vše na východ Sovětům, což mu Truman potvrdil (tamtéž, s. 285–286). Washington si byl natolik jist svojí hospodářskou a strategickou převahou nad SSSR, že předpokládal, že východní Evropu tak jako tak získá.

SSSR se snažil o vytvoření nárazníkových zón i mimo východní Evropu, ale kdykoli zde narazil na tvrdý odpor USA, stáhl se, jako tomu bylo v Íránu a na Bosporu. Moskva se musela smířit i s rozhodnutím generála Claye, který v březnu 1946 uzavřel západní okupační zóny Německa pro reparace SSSR. Jednalo se o klíčový krok ke studené válce, který je třeba vidět v kontextu s dalšími událostmi počátku roku 1946: Trumanův projev v lednu, v němž mluví o třetí světové válce či Churchillův fultonský projev v březnu, kterému Truman aplauduje. Sovětská propaganda americkou politiku ostře odsoudila. Moskva vnímala americké rozhodnutí jako výraz dvojí morálky, kdy věci, které byly v Německu trpěny Francií, byly tvrdě trestány, pokud se k nim uchýlovala Moskva (tamtéž, s. 295).

Politika vycházela z tradice politiky otevřených dveří, ačkoli její autor Kennan se domníval, že přichází s něčím novým. Vyčítal exponentům předchozí politiky morální posuzování jiných národů, sám však nečinil nic jiného, když označoval sovětský systém za „velmi špatný“ (tamtéž, s. 303). I dva hlavní pilíře politiky zdržování, Trumanova doktrína a Marshallův plán, odpovídaly tradici otevřených dveří. Trumanova doktrína, která navazovala na Churchillův fultonský projev, učinila SSSR odpovědným za těžkosti světa a vyjádřila vůli USA potírat šíření revoluce.

Zatímco fultonský projev měl mobilizovat americké veřejné mínění, hospodářskými otázkami se zabýval Marshallův plán. Ačkoli jej USA prezentovaly jako nezištné gesto humanitární pomoci, a podstatnou hospodářskou pomoc skutečně nabízel, byl určen pouze strategicky důležité západní Evropě. Jeho hlavním cílem byla amerikanizace evropských trhů. Plán měl také vyprostit východoevropské země zpod sovětské kontroly. Šlo o další pokus Američanů určovat podmínky hospodářského vývoje ve východní Evropě a v Sovětském svazu. Až po Marshallově plánu nastalo tvrdé utužování východního bloku.

USA se mylně domnívaly, že vytrvalý tlak z vnějšku urychlí nevyhnutelný rozpad SSSR (tamtéž, s. 316). Sovětský systém chápaly jako vládu cizí totalitní ideologie nad ruskou společností, která se nemůže dlouho udržet. Paradoxem Kennanových doporučení bylo, že v okamžiku, kdy Amerika začala vyvíjet doporučený tlak, se pocit ohrožení, který by si podle Kennana Sověti museli sami vytvářet k udržení režimu, stával najednou reálným a do jisté míry oprávněným. Vnější tlak posiloval skeptiky a revolucionáře v sovětském vedení, např. Ždanova. To se promítlo do přitvrzení jak ve vnitřní, tak ve vnější politice.

Americký tlak na vynucení změn v SSSR nezatěžoval jen americko-sovětské vztahy, „většina národů ... se podle možností pokoušela ignorovat jak Rusko,

tak Ameriku a soustředit se místo toho na rozvoj vlastní společnosti“ (tamtéž, s. 325). Některé z nich marxismus přímo přitahoval, neboť přes stalinistický teror dosáhl SSSR v krátké době velmi dynamického rozvoje. Úspěchy SSSR dávaly naději do té doby zaostalým státům, což hrálo významnou roli např. v Číně. Pro Američany se však jednalo o loutky Kremlu, které šířily po světě zlo. Posedlost komunismem neumožňovala vidět boj proti chudobě či touhu národů po sebeurčení jako samostatné neideologické problémy. Americké motivy přitom nebyly špatné a některé kroky americké politiky byly přínosné. Amerika však viděla svět brýlemi boje proti komunismu za uchování amerického systému. V praxi to způsobilo, že za legitimní bylo považováno jen to, co oslabovalo Moskvu a neohrožovalo „americké hospodářské impérium surovin a trhů“ (tamtéž, s. 329). Tragickým důsledkem bylo to, že americká politika popírala americké ideály.

Revizionismus – Joyce a Gabriel Kolkovi

Práce Kolkových (1972) patří z hlediska hodnocení americké zahraniční politiky k nejkritičtějším revizionistickým interpretacím. SSSR je ve vztahu k USA líčen jako OSOBA SLABÁ, vyčerpaná válkou, a tudíž SMÍŘLIVÁ, neboť si svoji slabost uvědomuje a usiluje o kompromis, a rovněž poněkud NAIVNÍ, neboť se domnívá, že hlavní rozpor poválečného světa se odehrává uvnitř kapitalistického systému. Nicméně ve vztahu ke svým spojencům se SSSR chová jako neúprosný DIKTÁTOR. USA se po druhé světové válce staví do role OBNOVITELE A REFORMÁTORA SVĚTOVÉHO KAPITALISMU, poučeny z velké hospodářské krize usilují o vytvoření nového globálního kapitalistického systému fungujícího podle amerických představ. V tomto projektu nemůže být SSSR partnerem, sovětská hrozba však slouží jako vděčná záminka k primární ekonomickému cíli obnovy a reformy kapitalismu. Studená válka přesahuje vztahy dvou velmocí, jde o pokus o AMERIKANIZACI světa a její ZADRŽOVÁNÍ.

Základním cílem USA na konci druhé světové války bylo udržet a reformovat světový kapitalismus (Kolko a Kolko, 1972, s. 11). Američané usilovali nejen o odstranění následků války, ale také velké krize třicátých let. Válku považovali za důsledek hospodářských konfliktů a věřili, že po odstranění bariér obchodu zavládne univerzální harmonie. Této harmonie mělo být dosaženo přejímáním

amerického společenského modelu ostatními státy světa. Američané tak formulovali svůj národní zájem, který spočíval v otevřenosti celého světa americkým podnikatelům, ve formě univerzálního ideálu všeobecného míru a blahobytu. Američané chápali své poválečné plány spíše nepoliticky na podnikatelském základě, což vyplývalo z těsného propojení mezi administrativou a podnikateli, a vždy dávali přednost ekonomickým prostředkům před tradiční diplomacií.

Obávali se obnovení předválečných ekonomických bloků, z nichž se odvozovaly vojenské a politické bloky a které fungovaly na úkor USA. Proto bylo třeba dát zejména Anglii rozhodně najevo, že poválečná světová ekonomika se bude lišit od předválečné, což se odrazilo již v některých člancích dohody o půjčce a pronájmu mezi USA a Velkou Británií. Británie se musela smířit s tím, že světová ekonomika se nebude řídit jejími zájmy, nýbrž bude pod dohledem multilaterálních institucí typu Mezinárodního měnového fondu ovládaných USA.

Hlavní překážkou těchto plánů však byl SSSR a levice vůbec. Po válce, která oslabil a zkompromitoval konzervativní síly, se levice stala nositelem politické změny ve světě. S globální vizí obnoveného kapitalismu reformovaného americkým způsobem byly „socialismus, státní vlastnictví a ekonomický rozvoj třetího světa“ v základním rozporu (tamtéž, s. 13), neboť ohrožovaly americké investice. Američané mezi levicovými silami nerozlišovali; „Washington nechápal rozdíl mezi levicí v řeckých horách či v severofrancouzských dolech a rozkazy Kremlu“ (tamtéž, s. 31). Obě chápali jako nepřátelské svým plánům na amerikanizaci světové ekonomiky, a vydali se cestou jejich globálního zadržování. Tato skutečnost určovala předem americkou politiku vůči SSSR, bez ohledu na konkrétní kroky Moskvy. Studená válka nebyla ani tak střetem „USA s Ruskem jako spíše americkou expanzí po celém světě“ (tamtéž).

Na první schůzce ministrů zahraničí v Londýně došlo k zásadnímu střetu mezi Moskvou, která se snažila tradiční cestou oboustranných kompromisů najít vzájemně přijatelná řešení, a Anglosasy, kteří deklarovali své cíle a snažili se je vnutit Sovětům. Schůzka skončila úplným neúspěchem. Následující schůzka v Moskvě byla o něco úspěšnější, díky sovětské připravenosti ke kompromisu byla dohodnuta mírová konference s Itálií a německými satelity a další důležité otázky. Americký ministr zahraničí Byrnes se však doma pochvaly nedočkal. Truman a někteří jeho poradci ministra kritizovali pro přílišnou ústupnost.

Na počátku roku 1946 přichází do Washingtonu slavný Kennanův telegram, který pouze potvrzoval představy mnoha klíčových aktérů ve Washingtonu o sovětské rozpínavosti a spojení Moskvy s levicovými skupinami po celém světě

a dodával jim přesvědčivý ideologický tvar. Mnohem důležitější byl Churchillův fultonský projev volající po anglo-americké alianci, která by byla schopna jednat se Sověty z pozice síly. Truman projev předem znal a s obsahem souhlasil, Amerika projev přijala. Mimo Ameriku na moc nadšení nenarazil a Sověti ho celkem oprávněně považovali za nepřátelský, protisovětský manifest.

Na mírové konferenci v Paříži se vůdčí členové americké delegace Byrnes a Vandenberg ve svých projevech předháněli v tvrdosti vůči Sovětům. V řadě otázek se neprosadili ani Američané, ani Sověti. Američané se opakovaně pokoušeli otevřít ekonomickou cestu do východní Evropy, Sověti usilovali o reparace ve výši 100 milionů dolarů od Itálie; oba pokusy byly neúspěšné. Od první chvíle bylo zřejmé, že Američané nepřijeli vyjednávat, Vandenberg spokojeně potvrdil, že „Paříž je opakem Mnichova“ či „Molotov má bezpochyby chuť handlovat“ (tamtéž, s. 48). S tím kontrastovala sovětská snaha po kompromisu takřka za každou cenu, díky níž byly alespoň dočasně vyřešeny některé otázky. Molotov ve svém závěrečném projevu, kde konstatoval neúspěch konference, vyzval k dohodě a „naléhal na návrat ke klasické diplomacii“ (tamtéž, s. 50).

USA se však snažily tlakem Sověty předělat ke svému obrazu a nevěřily v úspěšnost tradiční diplomacie. Obrovská ekonomická i vojenská převaha jim dovolovala jednat z pozice silnějšího. Sověti se museli věnovat především obnově válkou zničené země a pro zahraniční politiku jim zůstávaly většinou jen rétorické prostředky. Zatímco Američané zahájili svoji globální expanzi, Sověti byli nuceni soustředit se na vnitřní problémy. Snaha zajistit si přátelské režimy ve východní Evropě vyplývala z potřeby stability a bezpečnosti, které by umožnily pokojnou obnovu země. Tento sovětský postoj nebyl ani v rozporu s oficiální ideologií světové revoluce, protože Kreml od samého vzniku SSSR považoval osud země za prvořadý zájem světového proletariátu. Agresivní úmysly přičítané Moskvě byly neodůvodněné, např. 60 sovětských divizí ve východní Evropě v roce 1946 mohlo být považováno za armádu mířící na Západ, ale také za obrovské množství lidí, pro něž nebyly v jejich vlasti ani potraviny, ani přístřeší.

Dominantním tématem sovětských diskusí prvních třech poválečných let byla možnost koexistence se Západem. Tehdy vlivný ekonom Varga předpovídal hlavní konflikty mezi imperialisty, tedy USA a Velkou Británií. I Stalin, Ždanov a Molotov ve svých projevech považovali za reálnější koexistenci komunismu s kapitalismem než mezi imperialisty navzájem. Sovětská politika se vyznačovala „podivnou směsí naivity a realismu“ (tamtéž, s. 57). Naivní byly zejména jejich představy o zásadních rozporech mezi anglosaskými mocnostmi, které

by zastiňovaly rozpory mezi USA a SSSR či světovou levicí. Na druhé straně Moskva pozorovala šíření americké síly po celém světě, což ji vedlo k opatrné politice vůči světu, v němž šlo především o přežití a kde ideologické závazky stály zcela stranou.

Přestože očekávání britsko-amerického konfliktu se nezakládala na realitě, vztahy mezi oběma mocnostmi nebyly idylické. Američané považovali možný návrat k předválečné hospodářské politice za nebezpečnou překážku své vizi ekonomicky otevřeného světa fungujícího podle amerických představ. Aby mohli zabránit pokusům o obnovení šterlinkového bloku, tlačili Británii ke zdi. Zastavili pomoc poskytovanou v rámci dohody o půjčce a pronájmu, čímž Brity donutili k žádosti o úvěr. Po náročném jednání se Britové výměnou za bezmála čtyřmiliardový úvěr museli zavázat k směnitélosti šterlinku, omezení dovozních restrikcí a k podpoře Mezinárodní obchodní organizace. Když Truman v roce 1946 žádal Kongres o jeho schválení, nijak neskrýval, že cílem je „vytvořit světovou ekonomiku kompatibilní s americkými zájmy“ (tamtéž, s. 66). Přesto bylo schvalování velmi komplikované, administrativa musela na podporu zmobilizovat podnikatelskou komunitu, a úvěr nakonec velmi těsně prošel. Ani Kongres, ani veřejné mínění se nedokázaly nadchnout pro abstraktní ekonomické cíle.

Administrativa zjistila, že k mobilizaci veřejného mínění pro cíle hospodářské expanze je třeba hledat jiné cesty. Mnohem efektivnější prostředek se jí naskytl v podobě antikomunismu, který se osvědčil i při ospravedlňování politiky usilující primárně o jiné cíle. Poválečná expanze USA neměla na samém počátku protikomunistický charakter, ten získávala postupně, když musela čelit silám levice či zájmům SSSR. Převedení všech zahraničněpolitických problémů na problém křížové výpravy proti komunismu umožnilo vytvořit domácí konsenzus.

Internacionalizace třídního boje, k níž došlo po válce, se silně projevila v klíčové politice k Německu. Američané měli zájem na očištěném a mírumilovném Německu, které by se mohlo zapojit do liberálního systému světového obchodu a které by sloužilo jako bariéra sovětské expanzi. Nemělo význam ždímat ze země vysoké reparace, naopak bylo třeba rychle obnovit průmyslovou výrobu. Reparace by jen udržovaly chudobu, čímž by omezovaly německý trh a poskytovaly půdu levici. Již na podzim 1944 formulovalo ministerstvo zahraničí politiku minimálních reparací, kterou konzistentně prosazovalo až do roku 1947. Aby odvrátili sovětské námitky, které se zakládaly na příslibech reparací dohodnutých ještě v Jaltě, navrhli, že každá mocnost bude uspokojovat reparační požadavky ze své zóny, čímž otevřeli cestu k rozdělení Německa.

Sověti o rozdělení Německa nestáli, jejich politika proto bezprostředně po válce tolerovala autonomní politický vývoj ve vlastní zóně. Vyhýbali se také politickým krokům, které by znemožnily politické sjednocení zón, přičemž poskytovali progresivním silám společenské změny (např. v podobě dělnických rad v závodech) daleko větší prostor než ostatní okupační velmoci. Přirozeně však protežovali komunisty, podobně jako Američané protežovali křesťanské demokraty, kteří se v obou případech stali nástroji jejich „zájmů sledovaných bez ohledu na německé veřejné mínění“ (tamtéž, s. 135). Západní mocnosti s obavami sledovaly posilování německé levice v sovětské zóně, v době stagnace jejich vlastních zón. Kennan již v březnu 1946 radil, aby se rozdělení Německa dovedlo ke svému logickému konci, což znamenalo integrovat západní zóny do západní Evropy a sovětskou zónu ponechat Moskvě. Ekonomickému viru levice měla být postavena hráz na záchranu německého, a tím i západoevropského kapitalismu. Tyto představy se fundamentálně odlišovaly od sovětské politiky založené na udržení jednoty země a znemožnění opakované agrese. To se projevilo ve ztroskotání moskevské schůzky Rady ministrů zahraničí na jaře 1947.

Zásadní byl rovněž vývoj událostí ve válkou zpusťované východní Evropě. Sověti přistupovali k regionu čistě pragmaticky. Vše podřizovali potřebám vlastní obnovy. Východní Evropa měla významnou strategickou hodnotu, což se projevilo v tom, že Moskva podporovala stabilitu prostřednictvím pluralitních vlád a umírněné hospodářské politiky. Stavěla se jak proti reakcionářům, tak proti radikálním revolucionářům. Při mobilizaci proti Západu se odvolávali spíše na šovinistický panslavismus než na vědecký komunismus. Zpočátku ponechávali vnitřní politiku států regionu jim samým s tím, že požadovali podřízení jejich zahraniční politiky zájmům Moskvy. Od roku 1947 s růstem mezinárodního napětí již tento model možný nebyl. Američané svou odmítavou politikou tlačili Východoevropany do spárů Moskvy, čímž přispěli k vyplnění svých obav, a Sověti ve snaze upevnit svůj blok znemožnili plány národních komunistů na vlastní revoluci.

V průběhu roku 1946 byly SSSR a komunistické strany v americké politice stále častěji používány jako strašáci pro zdůvodnění již dříve formulované politiky vytvoření sjednocené světové ekonomiky pod americkou kontrolou. Proti komunistické výlevy nečinící rozdíl mezi Moskvou a komunistickými stranami se staly základním nástrojem mobilizace apatického veřejného mínění v USA, boj proti komunismu potom znamenal boj proti společenské transformaci a za status quo. V USA rozhodně neplatilo, že by administrativa demokraticky

odrážela veřejné mínění, naopak snažila se ho zmanipulovat ke svým cílům. Součástí strategie k ovládnutí veřejného mínění a potenciálně nepřátelského Kongresu bylo vytvářet atmosféru permanentní krize způsobené komunistickou hrozbou. Klíčoví představitelé administrativy si byli sice vědomi, že válkou oslabený SSSR nepředstavuje hrozbu, krizová atmosféra však umožňovala překonat rozpočtová omezení uvalená Kongresem. Za skutečnou hrozbu považovali budoucí tvář západoevropského kapitalismu, který by se mohl vyvíjet nezávisle na americkém a vytvořit silný autonomní blok odporující americkým zájmům, evropská obnova bez americké účasti se tak stala „základní hrozbou americkým zájmům“ (tamtéž, s. 337).

V roce 1947 vznikl Marshallův plán, který měl zajistit Američanům trvalý vliv na hospodářskou politiku západní Evropy (tamtéž, s. 360). Marshall sice tvrdil, že Washington nabízí hospodářskou pomoc všem potřebným, tj. i východnímu bloku, a zdůrazňoval evropskou iniciativu ohledně konkrétního rozpracování plánu, ale v obou případech se jednalo o propagandu, nikoli o reálný záměr. Sověti překonali počáteční nedůvěru a vyslali do Paříže na přípravná jednání s Francouzi a Brity početnou delegaci. Již tato jednání se odehrávala v režii Američanů, kteří zpravili své západní spojence o podmínkách americké pomoci. Šlo především o vytvoření multilaterální organizace kontrolované Američany, která by ovlivňovala hospodářské politiky účastníků. Pokud by se Moskva měla zapojit, musela by se zříci bolševismu, státního obchodu, německých reparací a integrovat se do kapitalistického bloku. Američané proto předem počítali se sovětským odmítnutím. Sověti podle očekávání jednání opustili, plán odsoudili a donutili i ostatní komunistické strany k jeho zavržení. Jejich odpovědí byla konsolidace vlastních mezinárodních pozic.

Ačkoli Západoevropané postižení hospodářskou krizí nakonec přijali většinu amerických podmínek, v některých otázkách po několik měsíců vzdorovali. Britové se nechtěli vzdát pozůstatků šterlinkového bloku a skoro nikdo neměl zájem na urychlené obnově Německa. Pro Trumanovu administrativu však nepředstavoval tento částečný odpor Evropanů zásadnější problém, Evropa potřebovala americké peníze a musela se přizpůsobit. Mnohem složitějším partnerem byl americký Kongres, který vůbec nebylo snadné přesvědčit o výhodách programu pro Evropu, v době kdy v USA rostla inflace a mnozí se obávali nedostatku na domácím trhu. Administrativa použila k mobilizaci veřejného mínění již osvědčeného strašáka komunismu.

Marshallův plán byl signálem k vymezení hranic v Evropě a Sověti podle toho zareagovali. Ohrožení sféry vlivu ve východní Evropě podnítilo aktivnější zahraničněpolitickou strategii. Odpovědí byl neokolonialistický Molotovův plán (tamtéž, s. 373), který podřizoval ekonomický a politický vývoj východoevropských spojenců potřebám SSSR. Odpor národně orientovaných komunistů, kteří zdůrazňovali ekonomický rozvoj vlastního státu před zájmy sovětskými, byl nemilosrdně potlačován v rozsáhlých čistkách. Na vedoucích pozicích zůstali pouze lidé zcela oddaní zájmům Moskvy. Nezávislost si zachovala pouze Titova Jugoslávie, která byla následně vyloučena z Kominformy a odsouzena jako agent imperialismu. Komunismus přinesl do východní Evropy hospodářskou prosperitu a společenskou modernizaci, byť se jednalo o vykořisťovatelský a neokoloniální systém založený na pokrytectví. Ale totéž lze říci i o západním bloku. „...principy obou systémů byly pokrytecké, každý z nich se snažil omluvit své nedostatky poukazováním na zločiny toho druhého“ (tamtéž, s. 402).

Revizionismus – Daniel Yergin

Yerginova revizionistická interpretace (1977) se na rozdíl od předchozích věnuje diplomacii. Charakterizuje SSSR jako NEOBRATNĚHO A SLABĚHO PRAGMATIKA, který si je vědom své slabosti vůči USA a snaží se vyjednat si s nimi co nejlepší podmínky. Na straně USA je situace složitější. Odehrává se zde střet PRAGMATICKÝCH VYJEDNAVAČŮ z okolí Roosevelta s RIGIDNÍMI IDEOLOGY a PARANOIKY, kteří si nakonec získají Trumana. Toto napětí vystihuje metaforický výraz, kterým Yergin charakterizuje Kennana jako člověka mezi „presbyteriánským starším a bismarckovským geopolitikem“ (Yergin, 1977, s. 28). Vztah obou států nakonec ústí tak jako tak do stability, vinou USA se však jedná o STABILITU NEPŘÁTELSKOU.

Studená válka byla částečně produktem systému suverénních států, který je vždy zatížen bezpečnostním dilematem. Vztahy mezi dvěma velmocemi, které nabízely konkurenční modely zbytku lidstva a vzájemně si nedůvěřovaly, nemohly být bez napětí (Yergin, 1977, s. 7). Přesto nebyla studená válka nevyhnutelná. Důležitou roli při jejím vzniku sehrála diplomacie, v níž se promítaly světonázory představitelů obou zemí – expanzivní wilsonismus na americké straně (tamtéž, s. 8) a mocenský přístup na straně sovětské.

Američané si kladli v souvislosti se SSSR dvě otázky – zda sovětská ideologie směřuje zahraniční politiku k podpoře světové revoluce a zda totalitarismus doma vede ke snaze ovládnout svět. Poválečný konsenzus se nakonec vytvořil na pozitivním zodpovězení obou otázek.

Ideové základy této politiky, tzv. řížské axiomy, byly položeny ve dvacátých letech skupinou amerických diplomatů, kteří v lotyšské Rize sledovali politický vývoj SSSR. Právě z Rigy čerpala americká diplomacie informace a doporučení ohledně své sovětské politiky a právě zde se formovali budoucí nejvýznamnější sovětologové ministerstva. Při vytváření jejich obrazu SSSR měli významný vliv bílí emigranti, od nichž řada z nich převzala i sentimentální vztah k předrevolučnímu Rusku. Hlavním ideologem skupiny byl zmíněný George Kennan. Podobně i řížské axiomy byly hybridem emocí a racionálního úsudku, ne vždy odpovídající skutečnosti. Jde zejména o následující teze:

- SSSR je zavázán ke světové expanzi, a to jak marxistickou ideologií, tak i ruskou velmocenskou tradicí,
- všechny jeho kroky vyplývají z „velkého plánu“ této expanze,
- sovětská vůdci se cítí neustále ohroženi vnějším světem, což je vede k agresivitě,
- pokusy o spolupráci ze strany USA budou tito vůdci chápat jako znak slabosti.

Ačkoli Roosevelt dočasně vliv řížské skupiny oslabil, pakt Hitlera se Stalinem a následná sovětská expanze jí dal za pravdu a řížské axiomy se staly na čas základem americké politiky k SSSR. Pro uvažování členů řížské školy v době války bylo příznačné zdůrazňování komunistického nebezpečí bez ohledu na expanzivní nacismus. Například Kennan v dubnu 1941 se poměrně pozitivně vyslovuje o působení nacistického Německa v Evropě a ještě v témže roce soudil, že „Němcům velmi záleží na tom, aby jejich nové obyvatelstvo bylo spokojeno, a jsou proto ochotni k podstatným kompromisům“ (tamtéž, s. 40).

Vše se změnilo německým útokem na SSSR. Řížské axiomy byly zavrženy a sovětské politiky se ujal osobně Roosevelt se svými lidmi. Roosevelt přistupoval k zahraniční politice realisticky a pragmaticky. Po nezdařilém experimentu se Společností národů byl přesvědčen o nezbytnosti návratu ke klasické mocenské politice. Představoval si, že čtyři hlavní velmoci budou společně, ale pod americkou taktovkou, spravovat svět. Původně odmítal vytvoření mezinárodní univerzální organizace s tím, že by se jednalo o další prázdné gesto, které

by americká veřejnost stejně nepřijala. S útokem na Pearl Harbor však došlo k zásadnímu přesunu v americkém veřejném mínění. Japonský útok vyvrátil izolacionistické přesvědčení, že USA se nemusí starat o okolní svět, a ve veřejnosti se zvedla vlna wilsonismu. Roosevelt se rozhodl této vlny využít a pod maskou liberálního internacionalismu prosazovat reálpolitiku, která by byla pro veřejné mínění jinak nestravitelná. Rooseveltova zahraniční politika tak měla realistické jádro zabalené v idealistické slupce. „Zatímco s Rusy mluvil [Roosevelt] o konsorciu velmocí, založeném na realitě mezinárodní politiky, doma se neustále pokoušel zastřít tento základní program idealistickým jazykem wilsonismu“ (tamtéž, s. 57).

Tomu odpovídal i způsob provádění zahraniční politiky. Klíčové vztahy se SSSR a Velkou Británií se odehrávaly na osobní úrovni nejvyšších představitelů či jejich pověřenců. Aparát amerického ministerstva zahraničí byl mimo hru a věnoval se rozpracovávání OSN a jiným z hlediska Roosevelta méně podstatným záležitostem.

Roosevelt si uvědomoval, že SSSR bude po válce nejsilnější mocností v Evropě a byl přesvědčen, že je nutno se s ním dohodnout. Axiomy Rooseveltovy politiky neodpovídaly řížským. SSSR nevnímal jako vůdce světové revoluce, nýbrž jako normální imperialistickou mocnost, ideologii nepřipisoval zásadnější zahraničněpolitickou roli (tamtéž, s. 55). Rovněž se nedomníval, že by domácí totalita znamenala totalitní zahraniční politiku, ani se nesnažil vyčíst v sovětské zahraniční politice koherentní plán. Na druhou stranu ve Stalinovi měl krajně podezíravého až paranoického partnera známého svou nevypočitatelností. Roosevelt usoudil, že nástrojem k rozptýlení nedůvěry musí být osobní kontakty na nejvyšší úrovni, což se mu v průběhu války potvrdilo a dávalo vzniknout obrazu Stalina coby racionálního státníka. Rovněž byl přesvědčen, že SSSR má ve východní Evropě legitimní bezpečnostní zájmy, které je třeba respektovat. Tyto axiomy Rooseveltovy politiky, vedoucí k politice zaměřené na dohodu, a proto nazývané „jaltské“, na čas nahradily řížské axiomy.

Na samotné jaltské konferenci se osvědčily. Sověti udělali řadu ústupků, ale ve dvou otázkách ustoupit nechtěli, v otázkách Polska a Německa. Stalinova argumentace o zásadním strategickém významu Polska pro SSSR zapůsobila a bylo dohodnuto, že polská vláda bude vytvořena z komunistické vlády v Lublinu doplněné o zástupce londýnských emigrantů, přičemž polská vláda měla být suverénní a zároveň přátelská vůči Moskvě. V druhém případě Sověti požadovali, aby Německo platilo reparace, což narazilo na odpor Anglosasů. Repa-

race měly pro Stalina význam jak ekonomický, tak symbolický, zatímco v USA a Velké Británii k nim panovala nedůvěra. Roosevelt nakonec souhlasil, aby se na dalších jednáních vycházelo z celkové reparační částky 20 miliard dolarů. Všichni tři státníci odcházeli z konference spokojeni s dojmem, že na osobní bázi lze dosáhnout velmocenské dohody. Přesto se záhy objevily neshody.

Jaltské axiomy totiž byly Rooseveltovým osobním výtvozem postrádajícím institucionální oporu mimo prezidenta a jeho nejbližší kruh. Zahraniční politiku rozdělovaly na tu pravou určenou Stalinovi a tu domácí určenou americké veřejnosti, což komplikovalo její uskutečňování mimo prezidentův kruh. Zmíněné problémy se naplno projevíly v okamžiku, kdy po Rooseveltově smrti se prezidentského úřadu ujal viceprezident, který do prezidentova kruhu nepatřil a americkou zahraniční politiku viděl pouze ze strany určené veřejnosti.

Truman si byl své nezkušenosti v otázkách mezinárodních vztahů dobře vědom a v prvních měsících se silně spoléhal na rady několika vybraných jedinců (Leahy, Harriman, Stettinius, Churchill), které spojovala hluboká nedůvěra k SSSR. Pod jejich vlivem a pod vlivem vlastního, upřímného wilsonismu dochází k názoru, že Sověti sice porušují své závazky, ale pokud budou USA pevné, potom bude možné je přinutit, aby se chovali podle amerických představ. Pevnost a rozhodnost navíc měly sehrát významnou roli coby zdroj prezidentského sebevědomí, které nový muž očividně potřeboval. Zastánci jaltských axiomů byli buď jako Hopkins těžce nemocní, nebo jako ministr obrany Stimson ignorováni.

Trumanovo volání po tvrdším postoji vůči Rusům se záhy projevilo v oblasti ekonomických vztahů, kde byl SSSR na USA silně závislý. USA oddalovaly poskytnutí úvěru na obnovu, 11. května 1945 zastavily pomoc v rámci Smlouvy o půjčce a pronájmu a snažily se omezovat německé reparace. Tyto razantní kroky, které měly „Rusko přimět k přijetí americké interpretace vzájemných dohod“ (tamtéž, s. 98), se odehrávaly mimo dohled veřejnosti, jež stále ještě žila v duchu spolupráce Velké trojky. Asi v polovině května začala Trumana trápit nejistota ohledně prozřetelnosti podniknutých kroků. Zejména nečekaně náhlé zastavení válečné pomoci, o něž se zasloužilo ministerstvo zahraničí a které Moskva označila za „brutální“, výrazným způsobem zhoršilo americko-sovětské vztahy. Truman se v té době přiklonil k nositelům jaltských axiomů. Poslal do Moskvy zkušeného rooseveltovského emisara Hopkinse, aby napravil vzájemné vztahy. Byl úspěšný a se sovětským vedením nalézá kompromisy v nejpálčivějších otázkách. To vylepšilo Trumanovo mínění o Stalinovi. Truman

došel k názoru, že zdrojem napětí jsou různé kliky v sovětském vedení mimo Stalinovu kontrolu, a vrátil se k jaltským axiomům.

Exponentem této politiky se měl stát bývalý Rooseveltův blízký spolupracovník a nový ministr zahraničí Byrnes. Byrnes se rozhodl na novém postu usilovat o mír. Úspěšným vykročením mu byla postupimská konference, na níž byly sporné body buď vyřešeny, či odloženy k dalšímu jednání. Truman si navíc odvážel poměrně příznivý dojem ze sovětského vůdce. Trumanovo sebevědomí na konferenci také stoupl, když dostal zprávu o úspěšném otestování atomové bomby. Truman i Byrnes se snažili co nejrychleji ukončit konferenci, aby mohli nasadit novou zbraň proti Japoncům a aby tak připravili Rusy o možnost proniknout na Dálný východ. Američtí představitelé očekávali, že bombu bude možné i jinak diplomaticky využít, i když nebylo úplně jasné jak.

Byrnes narazil na limity atomové diplomacie hned na první konferenci Rady ministrů zahraničí v Londýně. Spory se týkaly především situace v Rumunsku a Bulharsku, kde Američané (a jejich spojenci) nechtěli uznat sovětskou sféru vlivu a trvali na demokratizaci obou zemí, zatímco SSSR namítal, že mu nebyl přiznán žádný vliv v Itálii a Japonsku, okupovaných Američany, a Washington tudíž nemůže žádat vpuštění do zemí obsazených Rudou armádou. Sověti vycházeli z této analogie a požadavky Američanů vnímali jako agresivní a neuznávající velmocenské postavení SSSR. Když se ukázalo, že atomovou zbraní si Washington diplomatické ústupky Moskvy nevynutí, začal se Byrnes ke konci konference chystat ke kompromisu. V tom okamžiku vstoupil do hry republikánský člen americké delegace J. F. Dulles, který připisoval Sovětům jen ty nejhorší záměry a pohrozil, že na jakýkoli kompromis s komunisty veřejně zaútočí. Toho se Byrnes vzhledem k Dullesově vlivu zalekl a konference skončila naprostým krachem. Pokračovat v rooseveltovské dvojí hře uspokojující jak Sověty, tak americké veřejné mínění se Byrnesovi nepodařilo.

Po neúspěchu londýnské konference se americký ministr zahraničí rozhodl obnovit diplomacii na nejvyšší úrovni a odjel do Moskvy, aby se zde dohodl přímo se Stalinem. Jeho mise byla úspěšná. Byrnes se Stalinem našli kompromis řešící zásadní otázky, které blokovaly londýnskou konferenci. Přesto se ministři dostalo ve Washingtonu chladného přijetí. Byrnes byl kritizován jednak ze strany příznivců řížských axiomů odsuzujících kompromisy s komunisty, kteří kritizovali Byrnesovu moskevskou misi od samého počátku, a jednak proto, že v Moskvě jednal na vlastní pěst dokonce bez konzultací s prezidentem. Truman, který byl stále více pod vlivem řížské školy a nesl se stále větší nelibostí Byr-

nesovu samostatnost, dává ministroví najevo svoji nespokojenost a prohlašuje počátkem ledna 1946, že je už „unaven z hýčkání Sovětů“ (tamtéž, s. 161).

Na moskevské schůzce přitom o žádné „hýčkání Sovětů“ nešlo. Byrnes ukázal, že se Sověty je možné jednat a že neplatí řížský argument o tom, že se Sověty má cenu jednat pouze z pozice síly. Ačkoli Byrnes dokázal, že jaltské axiomy jsou použitelné, americká vláda již nebyla ochotna na nich stavět svoji sovětskou politiku. Samotná Jalta se změnila ze symbolu realistického uspořádání založeného na rozložení moci na symbol „naivity, slabosti a appeasementu“ (tamtéž, s. 162).

První měsíce roku 1946 představují mezník v prohlubování mezinárodního napětí. Velmocenské neshody, které byly až do té doby drženy pod pokličkou, se dostávají na veřejnost zejména v souvislosti se Stalinovým projevem v předvečer sovětských voleb. Sovětský vůdce tvrdil, že vítězství ve válce potvrdilo správnost industrializace a sovětského systému vůbec a vyzýval k obnově země v rámci pětiletého plánu. Ačkoli se o západních spojencích vyjadřoval spíše příznivě, projev byl v Americe interpretován jako výzva k izolacionismu, remilitarizaci a přípravě na další válku.

V této atmosféře přichází do Washingtonu slavný dlouhý telegram, v němž Kennan, v té době chargé d'affaires na americkém velvyslanectví v Moskvě, podává analýzu sovětské zahraniční politiky zcela v duchu řížských axiomů. Pomíjí tradiční pragmatismus sovětské zahraniční politiky a zájem Moskvy na stabilitě a kompromisu. Neustálým zaměňováním „marxistické rétoriky a sovětské reality“ zaútočil na představitele jaltské školy, jejichž vliv ho již delší dobu frustroval. Vzhledem k rostoucí popularitě řížských axiomů padl telegram ve Washingtonu na úrodnou půdu a stal se základní četbou tvůrců zahraniční politiky.

Byrnes si v této situaci uvědomoval, že pokud bude pokračovat ve své dosavadní politice, povede to k jeho izolaci a ztrátě úřadu. V únoru se rozhodl opustit svoji oblíbenou cestu „soukromé velmocenské diplomacie ve prospěch veřejné diplomacie“ spojené s tvrdším postojem vůči SSSR. První možnost demonstrovat americkému veřejnému mínění nový postoj se Byrnesovi naskytla v souvislosti s íránskou krizí. Šlo zde o klasický střet zájmů mezi velmocemi, SSSR a USA, usilujícími o íránskou ropu. Byrnes však využil neobratnosti, s níž Sověti jednali v této otázce, a prostřednictvím Rady bezpečnosti OSN se postaral o to, aby se celé záležitosti dostalo náležitě publicity. USA se prezentovaly jako strážce mezinárodního práva bránící malou zemi před revoluční agresí velkého

souseda. Publicita sice k řešení problému nepřispěla, ale Byrnes získal body u prezidenta Trumana a domácích antikomunistů.

V této době se také završuje formulace nové doktríny národní bezpečnosti, která nahrazuje předválečný koncept národní obrany a bude na dlouhá desetiletí určovat americkou zahraniční politiku. Koncept národní bezpečnosti vychází z toho, že Amerika má globální politické, ekonomické a vojenské zájmy, přičemž případný nepříznivý vývoj událostí ohrožující tyto zájmy zároveň ohrožuje národní bezpečnost. Žádoucí vývoj se naopak stává otázkou národního přežití. Ve svém důsledku jsou subjektivní hranice bezpečnosti neustále posouvány tak, že zahrnují stále rozsáhlejší území a stále větší počet problémů (tamtéž, s. 196).

V rámci těchto obecných podmínek dostal koncept národní bezpečnosti konkrétnější tvar v důsledku jednak obrovské byrokratické bitvy o budoucí podobu ozbrojených sil USA a jednak jasné identifikace nepřítelů na základě řížských axiomů. Byrokratická bitva se týkala sloučení pozemního vojska, námořnictva a letectva pod jednotné velení. Každá složka se pokoušela zajistit si co nejsilnější pozici a ospravedlnit svoji existenci v době rozpočtových škrtek. Tvrdý boj se rozhořel především mezi letectvem a námořnictvem. Letci se stavěli do role rozhodující síly budoucích konfliktů a čekali, že sloučení je postaví přinejmenším na roveň ostatním, námořníci se obávali, že sloučením ztratí vliv, který jim do té doby poskytovala existence vlastního ministerstva. Každá ze složek formulovala globální strategii potírání sovětské hrozby, kterou opírala o řížské axiomy. Architektura národní bezpečnosti se tedy rodila jak z upřímných obav ze SSSR, tak z byrokratického taktizování.

Jedním z největších příznivců dlouhého telegramu byl James Forrestal, ministr námořnictva, který patřil mezi nejvýznamnější architekty národní bezpečnosti. Forrestal se také v roce 1947 stal prvním ministrem obrany, tedy hlavou úřadu, který zastřešoval všechny ozbrojené složky a spolu se zpravodajskou službou, sborem náčelníků a Radou národní bezpečnosti vytvářel základní prvky nového systému. Forrestalova nedůvěra vůči SSSR nakonec přerostla ve stíhání, kdy ministr nabyl přesvědčení, že ho neustále pronásledují sovětské agenti a v zatmění mysli spáchal sebevraždu.

Ačkoli Byrnes značně přitvrdil svoji politiku vůči Rusku, v hloubi duše zůstával vyjednávačem hledajícím kompromis. Ve Washingtonu se dostal do izolace a koncem roku 1946 rezignoval. Jeho nástupcem se stal generál Marshall. Neformálního vyjednávače hledajícího kompromis vystřídal strohý velitel

zvyklý přijímat a dávat rozkazy. Podklady připravené pro nového ministra byly zpracovány zcela v režii příznivců řížských axiomů. SSSR byl pojat jako agresivní, expanzivní stát, přičemž za hlavní chybu americké politiky bylo považováno to, že tuto povahu totalitní velmoci včas nerozpoznala. Z hlediska USA nemělo význam usilovat o dohodu, naopak bylo třeba udržovat ozbrojené síly „na úrovni, která si vynutí respekt“ (tamtéž, s. 263).

Tato politika neumožňovala dohodu se SSSR, jakkoli se o ni Moskva mohla pokoušet. Sovětská zahraniční politika byla „často neobratná a brutální, někdy zmatená, ale obvykle opatrná a pragmatická“ (tamtéž, s. 12). Jednalo se o tradiční velmoc postupující metodami klasické diplomacie. Jako zničená a oslabená země si po válce nemohla žádnou neomezenou expanzi dovolit.

Americké úsilí vyhnout se rooseveltovskému přístupu, tj. dohodě o sférách vlivu, paradoxně vedlo nejen k ostřejšímu vymezení těchto sfér, ale také k militarizaci sovětsko-americké konfrontace a ke zvýšení jejích nákladů a hrozeb (tamtéž, s. 397). V „absurdní logice mezinárodních vztahů“ však toto vymezení přineslo i jistou stabilitu.

Postrevizionismus – John Lewis Gaddis

Gaddis (1987) patří k nejvýznamnějším představitelům postrevizionismu. Postrevizionismus se projevuje především v pozitivním hodnocení vztahu obou supervelmocí. Nejde již o tragédii, strach či nepřátelství, Gaddis používá pozitivní metaforu „dlouhý mír“ odkazující k ROVNOVÁZE. Co se týče charakteristik obou supervelmocí, podstatně se neodlišují. V obou případech se především jedná o RACIONÁLNÍ HRÁČE, kteří se obávají jeden druhého.

Americko-ruské vztahy mají poměrně dlouhou historii sahající až k americké revoluci. Po většinu 19. století se vyznačovaly společnými zájmy a spoluprací, což se mění ke konci století, kdy především vinou USA dochází k rapidnímu zhoršení vzájemných vztahů (Gaddis, 1987, s. 6). Zájmy obou velmocí se střetávají na Dálném východě, kde Američané halí své zájmy do principu otevřených dveří. Mění se také postoj k vnitřním záležitostem carského Ruska, kdy americká vláda odsuzuje veřejně carskou vládu za pronásledování ruských Židů a krátce před první světovou válkou dokonce ruší dlouholetou obchodní

smlouvu s Ruskem. Tento obrat byl způsoben několika faktory, mezi nimiž hrají důležitou roli rostoucí vliv médií a vlna východoevropské imigrace, na níž se významně podíleli právě Židé prchající před carskými represemi. Samoděržaví je stále více odsuzováno jako zkorumpovaný, proradný a neefektivní režim.

Carův pád a říjnová revoluce žádné zlepšení nepřinášejí. Komunisté ohrožují svým programem třídního boje stabilitu dosavadního světového řádu. Tehdejší americký prezident Wilson, ač sám svým způsobem revolucionář, odmítá bolševickou revoluci a zároveň doufá v revoluci demokratickou. Není však přesvědčen o tom, že by se jí mohlo dosáhnout cestou protibolševické intervence, jíž dává jen velmi omezenou podporu. Jeho odmítnutí komunistické revoluce se zakládá na přesvědčení, že „autoritativní režim státu má za následek agresivní chování vůči ostatním státům“ (tamtéž, s. 12). Toto přesvědčení se stává součástí amerického uvažování o mezinárodní politice i pro jeho následovníky.

USA proto dlouho váhaly s navázáním diplomatických styků se sovětskou vládou. Přes absenci politických vztahů se však úspěšně rozvíjely hospodářské vztahy, jejichž intenzita dokonce dosáhla vrcholu krátce před oficiálním uznáním v roce 1933. V rozvoji hospodářských vztahů hrál hlavní roli zájem sovětské vlády a soukromá iniciativa amerických podnikatelů. Americká vláda přispívala pouze tím, že těmto vztahům nijak nebránila. Uznání SSSR a navázání diplomatických styků mělo mimo ekonomické dimenze i rozměr geopolitický – Roosevelt s Litvinovem uvažují o společné reakci na společnou hrozbu fašismu. Roosevelt je však v třicátých letech ještě příliš zaměstnán domácími záležitostmi a navíc SSSR, který americkým diplomatům v Moskvě na každém kroku připomíná, že jsou v policejním státě, a který popuzuje americké veřejné mínění rozsáhlými a krutými čistkami, nevypadá jako příliš atraktivní partner. Do druhé světové války vstupují každý na jiné straně.

Až s Hitlerovým útokem vstupuje SSSR do spojení s USA a Velkou Británií a společně po čtyři roky bojují proti fašismu. Stalin, jenž se spálil svou naivní důvěrou v Hitlerovo slovo, však nehodlá opakovat stejnou chybu a ve Velké trojce si udržuje od obou Anglosasů nedůvěřivý odstup.

Po válce si USA kladou zásadní otázky nad svojí další strategií. Teoretickým podkladem pro novou politiku se stává Mackinderova a Spykmanova geopolitika. Šlo v zásadě o názor, že americký kontinent je ostrovem položeným u eurasijské pevniny. Osud tohoto ostrova je neoddelitelně spojen s osudem pevniny, zejména se zachováním mocenské rovnováhy na pevnině. Tyto představy nacházejí odezvu zejména u vojenských plánovačů. Válečné námořnictvo

ho mělo už ve vínku, neboť se tradičně opíralo o vojenské základny v zahraničí a bylo pod vlivem předchozí Mahanovy geopolitiky. Největšími zastánci angažování v zahraničí však bylo letectvo, argumentující tím, že technický pokrok činí USA mnohem zranitelnější (bombardéry, atomové zbraně, rakety), poněvadž výhoda zeměpisné odlehlosti od Eurasie je technickým pokrokem odbourávána. Svět fungující na základě práva na sebeurčení, liberální obchodní politiky a kolektivní bezpečnosti jednoduše potřeboval USA dbající geopolitických zákonitostí a výsledků technického pokroku.

Zpočátku se nezdálo, že by SSSR ohrožoval mocenskou rovnováhu. Hrozbou byla spíše politika sfér vlivu jako taková, existoval určitý pocit nejistoty, který však nebyl v té době jednoznačně identifikován. Prezident Truman, který stál ve wilsonovské linii pevněji než jeho předchůdce, ještě v dubnu 1946 viděl úlohu USA coby „rozhodčího mezi Velkou Británií a SSSR“ (tamtéž, s. 27). SSSR byl navíc natolik oslabený a zaostalý, že v očích stratégů Pentagonu v roce 1945 nebezpečí nepředstavoval, a to ani v nejbližších letech.

Obavy ze SSSR se začaly objevovat a postupně rostly v souvislosti se sovětským unilateralismem, který nahrazoval spolupráci z doby války. Jednostranné kroky SSSR směřující k vytvoření zóny vlivu ve východní Evropě nebyly samy o sobě vážným bezpečnostním problémem. Jejich nebezpečí spočívalo v tom, že povedou ke znechucení v americké veřejnosti s pravděpodobným následkem v podobě izolacionismu (tamtéž, s. 30). Přestože sám Roosevelt byl ke konci života rozhořčen sovětským postupem, věřil, že dohoda je možná. Tento názor sdílel i jeho nástupce Truman, zejména po osobním setkání v Postupimi, kde si vytvořil názor, že Stalin je schopen držet slovo, a pozdější problémy přičítal tomu, že se musí přetahovat s politbyrem. Jednostranné sovětské kroky narušující poválečnou spolupráci se však množily, vyčerpávaly morální kredit, který si Sověti u Američanů během války vytvořili, a Američanům připomínaly, že se jedná o totalitní stát s militantní ideologií.

Přesto se Američané nechtěli tak docela rozloučit s rooseveltovskou koncepcí poválečného uspořádání světa. V období 1945–1946 proto postupovali po dvou liniích. Na jedné straně „se pokoušeli přesvědčit Rusy, že jednotné uspořádání Evropy by bylo lepší než chladnokrevné rozdělení kontinentu do oddělených sfér“ (tamtéž, s. 53). Na druhé straně se začali připravovat na rozdělení Evropy, a to „jak s nadějí odradit Sověty od kroků tímto směrem, tak s přáním toto rozdělení skutečně provést“ (tamtéž). Tato politika se projevila také v otázce Německa, jehož osud byl klíčový pro další vývoj v Evropě. Na jaře 1946 byly

podniknuty dvě iniciativy – návrh smlouvy čtyř velmocí zajišťující odzbrojení Německa na 25 let a posílení západních okupačních zón. Sovětské odmítnutí smlouvy bylo bráno jako důkaz neplodnosti první linie, tj. velmocenské dohody, a jako argument pro rozdělení sfér vlivu v Evropě. Odpor ke sféram vlivu přesto nebyl ještě překonán. Marshallův plán byl určen všem státům a sám Marshall do londýnské konference ministrů zahraničí koncem roku 1947 doufal v možnost dohody se SSSR.

Totalitní systém, ať už nacistický, fašistický, či komunistický, představoval pro USA proto bez ohledu na konkrétní ideologii bezpečnostní riziko. V tomto tónu byl rovněž laděn slavný Trumanův projev (Trumanova doktrína) opírající se o základní dichotomii mezi demokracií a totalitarismem. „Skutečnost, že se tato konkrétní autokracie opírala o ideologii komunismu, byla pro Trumana poměrně nepodstatná“ (tamtéž, s. 36). Ve veřejném mínění hrál však ideologický faktor podstatnou roli. Sovětský unilateralismus byl často chápán jako krok k naplnění bolševického záměru světové revoluce.

Kromě totalitárního a ideologického vysvětlení sovětského unilateralismu se objevila interpretace chápající sovětské kroky jako důsledky obav o vlastní bezpečnost. Jejím problémem v očích amerických činitelů byla skutečnost, že se SSSR zdál být hluchým a slepým k aktům dobré vůle ze strany Západu. Některé její základní body sdílel i Kennan, jehož dlouhý telegram, jenž se stal oficiální verzí chápání sovětských kroků, však především spojoval ideologický a totalitní prvek. USA v dané situaci neměly šanci se se Sověty dohodnout. Jejich podezíravost byla nepřekonatelná a dohoda mohla přijít až s vnitřními změnami v sovětské společnosti. Tato verze měla několik výhod pro americkou politiku i veřejné mínění – byla snadno srozumitelná, přesvědčivá a navíc „zbovovala USA odpovědnosti za rozbití spolupráce z doby války; jakékoli oteplení ve vzájemných vztazích záviselo na zásadních změnách v Moskvě, a nikoli ve Washingtonu“ (tamtéž, s. 40). USA mohly mít ohledně vzniku studené války čisté svědomí.

Sovětský unilateralismus, patřičně vyložený, pomohl konkrétně identifikovat zmíněný pocit nejistoty panující po vítězství. Nejistota byla ztotožněna se sovětskou hrozbou. Potřeba aktivního vystupování proti této hrozbě se ve své plnosti objevila počátkem roku 1947, kdy vyčerpaná Británie zastavila pomoc Řecku a Turecku a požádala Washington o převzetí svého místa. USA byly přesvědčeny, že rovnováha v Eurasii je ohrožena, což by představovalo podle Mackinderovy a Spykmanovy teorie životní ohrožení amerického ostrova. Washing-

ton se neobával vojenské invaze Rudé armády, bál se nedostatku sebedůvěry Evropanů, který by je mohl nahnat do náruče komunismu. Poněvadž Američané spatřovali přímou závislost mezi ekonomickou prosperitou a psychologickou sebedůvěrou, měla se ekonomická pomoc ztělesněná Marshallovým plánem stát klíčovou zbraní studené války. „Cílem nebylo ani tak nastolení americké hegemonie jako spíše obnovení nezávislých mocenských center, která by vyvažovala jednak sebe navzájem a jednak Rusko“ (tamtéž, s. 43). Důležitou úlohu zde hrála myšlenka Evropy, s vedoucí úlohou Německa, jako třetí síly propagovaná mj. Kennanem. Neúspěch této koncepce lze vysvětlit především nechutí Evropanů, kteří dali přednost začlenění do amerického bloku.

USA sice měly tendenci vidět rudou hrozbu i tam, kde nebyla, ale sovětské kroky vedly ke znepokojení i v mnoha jiných částech světa včetně klíčové západní Evropy. Zpětně je možné se dohadovat, do jaké míry byly americké reakce oprávněné, faktem zůstává, že strach, který se za nimi skrýval, byl skutečný a všeobecně sdílený. Studená válka přes svá nesporná negativa však také přinesla dlouhé období stability, byla nejen zvláštním druhem konfliktu, nýbrž také zvláštním druhem míru.

K základním příčinám tohoto „dlouhého míru“ patří soulad politického uspořádání s mocenskou realitou (na rozdíl od versailleského uspořádání), vnitřní stabilita bipolárního systému (oproti multipolárnímu), vzájemná ekonomická nezávislost, a tudíž i nezranitelnost mezi USA a SSSR, vzájemné jaderné zastrašení, upřednostnění mocenských faktů před ideologií a vytváření implicitních pravidel vzájemné interakce. Jednalo se o taková pravidla jako respektování sfér vlivu, vyhýbání se přímé vojenské konfrontaci, použití jaderných zbraní až jako posledního prostředku, respektování předvídatelných anomálií (Západní Berlín, socialistická Kuba) i domácí situace protivníka a odmítání iracionálních kroků nepředvídatelné povahy. Dodržování zmíněných pravidel spolu s uvedenými faktory vedlo k dlouhému míru a stabilitě v mezinárodním systému, který historici budoucích generací možná budou srovnávat s mírem Metternichovým či Bismarckovým (tamtéž, s. 245).

Shrnutí

Metaforické pojmy, o něž se opírají nejvýznamnější interpretace amerických historiků, shrnuje následující tabulka (tabulka 1). Co nám říkají o této části amerického vědeckého pole a jeho vztazích s politikou?

Tabulka 1: Metaforické pojmy amerických historiků

Interpretace	SSSR	USA	Vztah
Tradicionalismus (Graebner, 1962)	Neústupný a podezřívavý agresor	Zásadový, leč naivní idealista	Zadržování komunismu
Tradicionalismus (Schlesinger, 1967)	Agresivní šílenec	Dvě osoby: zásadový idealista a pragmatik	Tragédie zaviněná SSSR
Revizionismus (Williams, 1962)	Vyčerpané osoby: pragmatik, skeptik, revolucionář	Tragický hrdina	Amerikanizace a její zadržování
Revizionismus (Kolko, Kolko, 1972)	Slabá, smířlivá a naivní osoba	Obnovitel a reformátor světového kapitalismu	Amerikanizace a její zadržování
Revizionismus (Yergin, 1977)	Neobratný a slabý pragmatik	Několik osob: pragmatický vyjednaváč, rigidní ideolog, paranoik	Nepřátelská stabilita zaviněná rigidními ideology
Postrevizionismus (Gaddis, 1987)	Racionální hráč	Racionální hráč	Rovnováha
Postrevizionismus (Mastný, 1979)	Racionální a bezohledný hráč	Zmatená a naivní osoba	USA se učí zadržovat SSSR
Postrevizionismus (Lundestad, 1986)	Vetřelec	Host	Americká převaha
Postrevizionismus (Leffler, 1994)	Racionální a opatrný hráč	Racionální hráč obávající se chaosu	Americká převaha
Korporativismus (Hogan, 1987)	0	Koalice Nového údělu	Poevropštěná amerikanizace
Neotradicionalismus (Gaddis, 1993)	Agresivní šílenec	Racionální a poctivý hráč	Zadržování sovětské agrese

Na jedné straně metafory potvrzují zaběhnutý obraz vývoje americké historiografie studené války. Tradicionalisté, jejichž pohled převládá až do šedesátých let, používají jednoznačně negativní metafory SSSR, zdůrazňují jeho agresivitu a zpochybňují jeho přičetnost. USA jsou naopak hodnoceny vcelku pozitivně, tradicionalisté zdůrazňují americkou zásadovost a příležitostně poukazují na americkou nezkušenost, již jsou vysvětlovány kroky, které autoři neschvalují. Samotná studená válka je chápána jako problém (TRAGÉDIE), přičemž z metafor vymezujících aktéry je zřejmé, že vinu na tomto problému má SSSR. Tyto metafory odrážejí konsenzus v politickém poli a pomáhají reprodukovat oficiální politiku Washingtonu.

Revizionistické interpretace se objevují již počátkem šedesátých let, tedy ještě v době, kdy v politickém poli panuje konsenzus o zahraniční politice. To svědčí o určité vlastní dynamice vědeckého pole, v němž je interpretační inovace spojena s možností akumulace vědeckého kapitálu. Hlavní rozkvět revizionismu však přichází až koncem šedesátých a v sedmdesátých letech v souvislosti s americkými neúspěchy ve Vietnamu. Revizionistické metafory SSSR zdůrazňují jeho poválečnou únavu a slabost oproti USA, problematické kroky jsou vysvětlovány jeho nezkušeností a naivitou. Naopak USA jsou hodnoceny kritičtěji pro svoji neschopnost pochopit sovětské problémy, relativizovat svá dogmatická stanoviska či pro svoji agresivní ekonomickou expanzi. Nicméně i USA jsou většinou přičítány veskrze obhajitelné motivy a ideály, které však jsou naprosto chybně uskutečňovány, takové je např. hlavní poselství Williamsova pojmu TRAGÉDIE. Studená válka je chápána jako negativní jev, obvykle pokus o amerikanizaci světa, který se vzpírá. Z metafor aktérů vyplývá odpovědnost na straně USA.

Postrevizionisté (Gaddis, Mastný, Lundestad, Leffler) představují mnohem širší školu než tradicionalisté či revizionisté. Neobstojí obvyklé tvrzení, že se nezabývají tím, kdo je vinen za studenou válku, nýbrž že vědecky zkoumají, co se skutečně dělo. Například Mastný a Lundestad vidí primární vinu jednoznačně na straně SSSR. Většinu z nich však spojuje několik okolností. Při líčení povahy a jednání SSSR i USA se opírají o metaforu RACIONÁLNÍHO HRÁČE, čímž mizí zásadní předěl mezi oběma aktéry. To s určitou výhradou platí i pro Mastného, který sice zcela převrací revizionistické metafory obou hráčů, aniž by se však vracel k tradicionalistickým metaforám SSSR, které mu upíraly racionalitu. Postrevizionisté se nemohou shodnout na tom, zda studenou válku charakterizuje sovětsko-americká ROVNOVÁHA (Gaddis) či spíše americká PŘEVAHA

(Lundestad, Leffler), ani na tom, zda tato ROVNOVÁHA či PŘEVAHA je všeobecně prospěšná (Gaddis, Lundestad), či spíše škodlivá (Leffler).

Studená válka již však není pojímána jako jednoznačně negativní jev, jak tomu bylo u tradicionalistů a revizionistů. Toto méně jednoznačné hodnocení odráží jednak dynamiku politického pole, kdy v sedmdesátých letech dochází ke stabilizaci sovětsko-amerických vztahů, a jednak dynamiku vědeckého pole, kdy do dějin diplomacie pronikají pojmy a teorie mezinárodních vztahů, zejména realismus, které relativizují závěry předchozích interpretací.

Korporativismus navazuje svým základním rozvrhem na revizionismus (USA jako OBNOVITEL A REFORMÁTOR MEZINÁRODNÍHO KAPITALISMU), závěry má však blíže k postrevizionismu (USA jako HOST). Postrevizionismus přežívá i konec studené války, musí však čelit neotradicionalistické výzvě (Gaddis), která na úrovni metafor znamená úplný návrat k tradicionalismu. Jak ukázala analýza nedávné diskuse mezi Gaddisovou neotradicionalistickou obhajobou Bushe ml. a Lefflerovou postrevizionistickou kritikou (v kapitole Spory o dějiny), je spor postrevizionismu a neotradicionalismu stále aktuální a přináší konkrétní důsledky pro hodnocení současné zahraniční politiky USA.

Metafory však také ukazují na některé další rysy historických interpretací, které nejsou v alternativních analýzách natolik zřejmé. Patrně nepřekvapí, že většina zkoumaných metaforických konstrukcí chápe SSSR a USA jako osoby, které nesou konkrétní lidské vlastnosti (racionalita, šílenství, sobectví atd.). Metafora státu jako OSOBY patří k nejrozšířenějším metaforám politiky a málo která analýza, pokud vůbec nějaká, se bez ní může obejít. Zajímavější je způsob, jakým je metafora osoby využívána.

Porovnejme tradicionalistickou interpretaci Schlesingera a revizionistickou interpretaci Williamsovu. Každá tvrdí něco zcela jiného, ale jejich metaforické konstrukce se vyznačují určitou symetrií. Zatímco předpokládaný viník studené války (SSSR podle Schlesingera, USA podle Williamse) je metaforizován jako JEDINÁ OSOBA, strana, již byla studená válka údajně vnucena (USA podle Schlesingera, SSSR podle Williamse), je líčena jako NĚKOLIK OSOB (dvě podle Schlesingera, tři podle Williamse).

Zda se na aktéra díváme jako na jedinou osobu, či NĚKOLIK OSOB, může mít závažné interpretační důsledky. Oba státy podnikly po skončení války řadu kroků, které se zpětně jeví jako navzájem nekonzistentní, zbytečně agresivní nebo zcela nesmyslné. Pokud stát chápeme jako NĚKOLIK OSOB, můžeme tyto nedostatky objasnit s odkazem na spory uvnitř skupiny, v jejichž důsledku

představy různých osob převažují v různých okamžicích, aniž bychom museli zpochybňovat racionalitu či kompetenci jednotlivých členů skupiny. Pokud však stát chápeme jako JEDINOU OSOBU, nabízí se takové vysvětlení, které oné osobě připisuje závažná selhání (Stalinův stihomam podle Schlesingera, věčná americká tragédie podle Williamse). Zatímco vysvětlení amerických nedostatků u Schlesingera a sovětských chyb u Williamse bylo chápáno jako důsledek diskuse probíhající ve vedení státu, pro vysvětlení nedostatků daného protivníka se nabízel pouze odkaz na jeho zkaženost.

Jiný příklad využití metafory NĚKOLIKA OSOB nalezneme v Yerginově revizionistické interpretaci USA. Zde slouží ke zmírnění negativního hodnocení americké zahraniční politiky. Zatímco ostatní revizionisté pracují s metaforou USA jako JEDINÉ OSOBY, což vede k obrazu americké zahraniční politiky jako nenapravitelně špatné (nepřipouštějí např. podstatné rozdíly mezi Rooseveltem a Trumanem), Yerginův obraz USA takto černobílý není a umožňuje vyváženější hodnocení. Metafora NĚKOLIKA OSOB je rovněž vděčným nástrojem při konstrukci příběhu, poněvadž otevírá možnost interpretovat rozhodování aktéra jako epický střet protichůdných sil. Na druhou stranu metafora JEDINÉ OSOBY evokuje svojí monolitičností sílu, ať už v dobrém, či ve zlém.

Za zmínku stojí také využití metafor NEZKUŠENÝ, NEOBRATNÝ či NAIVNÍ. Na jedné straně se jedná o hodnocení kritické, vytykající aktérovi určitý nedostatek, na druhé straně autoři tyto metafory používají téměř výlučně k obhajobě. Tradicionalista Graebner a postrevizionista Mastný přisuzují nezkušenost USA, zatímco revizionisté Kolkovi a Yergin ji vyhrávají SSSR, jako by nezkušenost a naivita byly žádanými ctnostmi. Logiku této strategie lépe pochopíme, když si u Mastného přečteme, že tuto nezkušenost chápe i jako výraz „nevinosti“ (Mastny, 1979, s. 310). Nevinost, nezkušenost, neobratnost, naivita totiž tvoří atributy dítěte. Pokud je autoři přisuzují jednomu z aktérů, automaticky ho vyvíňují z odpovědnosti a jeho oponenta staví do zavrženíhodné role. Metaforou studené války je zneužití dítěte.

Důležitou roli hrají rovněž metaforické výrazy použité v interpretacích. Některé rozpracovávají protiklad racionality a iracionality. Například Yergin si všímá sebevraždy prvního amerického ministra obrany Forestalla, čímž metaforicky upozorňuje na to, že americká zahraniční politika nebyla zcela racionální. Naopak Gaddis ve své neotradicionalistické interpretaci zmiňuje, jak Stalin vlastnoručně rozdrtil hlavu papouškovi, který ho napodoboval, čímž metaforizuje brutalitu SSSR jako aktéra mezinárodních vztahů.

Jiné metaforické výrazy spojují jednoho z aktérů s nacistickým Německem. Toto spojení se v interpretacích objevuje na dvou úrovních. Mohou ho činit sami autoři, což bývá obvykle nepřímé, když např. Schlesinger vysvětluje, že Stalin není tradičním státníkem, podobně jako jím nebyl Hitler, čímž spojuje Stalina s Hitlerem. Teoretickým zdůvodněním tohoto spojení se pak stává pojem totalitarismu, který podřazuje fašismus a komunismus pod jeden typ politických systémů. Teoretickým zdůvodněním opačného spojení, sjednocujícího do jedné kategorie fašismus a liberální demokracie, je teorie imperialismu. Spojení se však v interpretacích častěji objevuje při charakteristice uvažování aktérů, kde naznačuje jejich myšlenkovou strnulost. Když např. Williams tvrdí, že pro Trumana byl SSSR totéž, co nacistické Německo, či když Mastný upozorňuje, že Stalin příliš nerozlišoval mezi Hitlerem a západními státníky, dávají tím najevo, že ani jeden nemohl být v důsledku svého pohledu na svět druhé straně partnerem pro skutečnou spolupráci.

Mimořádně silné metaforické výrazy se objevují i v samotných názvech některých klasických děl. Příkladem je Williamsova *Tragédie americké diplomacie*. Pojem tragédie představuje alternativu k předcházejícím oslavným interpretacím amerického boje za svobodu a demokracii. Je v něm obsaženo však ještě něco navíc, nejedná se o pouhý neúspěch. Tragédie evokuje jednání tragické postavy, která, ač vedena dobrými úmysly, na sebe svým jednáním přivolává neštěstí. Tímto způsobem hodnotí Williams americkou zahraniční politiku a definuje tím program revizionistické literatury.

Jiným vlivným metaforickým výrazem je Gaddisův postrevizionistický „dlouhý mír“. Autor touto novou metaforou nabízí alternativu k zažité metafoře „studená válka“. Vrací se k základní dichotomii války a míru a snaží se pojmenovat sovětsko-americké vztahy opačným termínem, než jaký je do té doby téměř automaticky používán, z války se v jeho interpretaci stává mír. Dvěma slovy vyjadřuje hlavní myšlenku postrevizionismu.